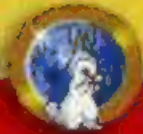
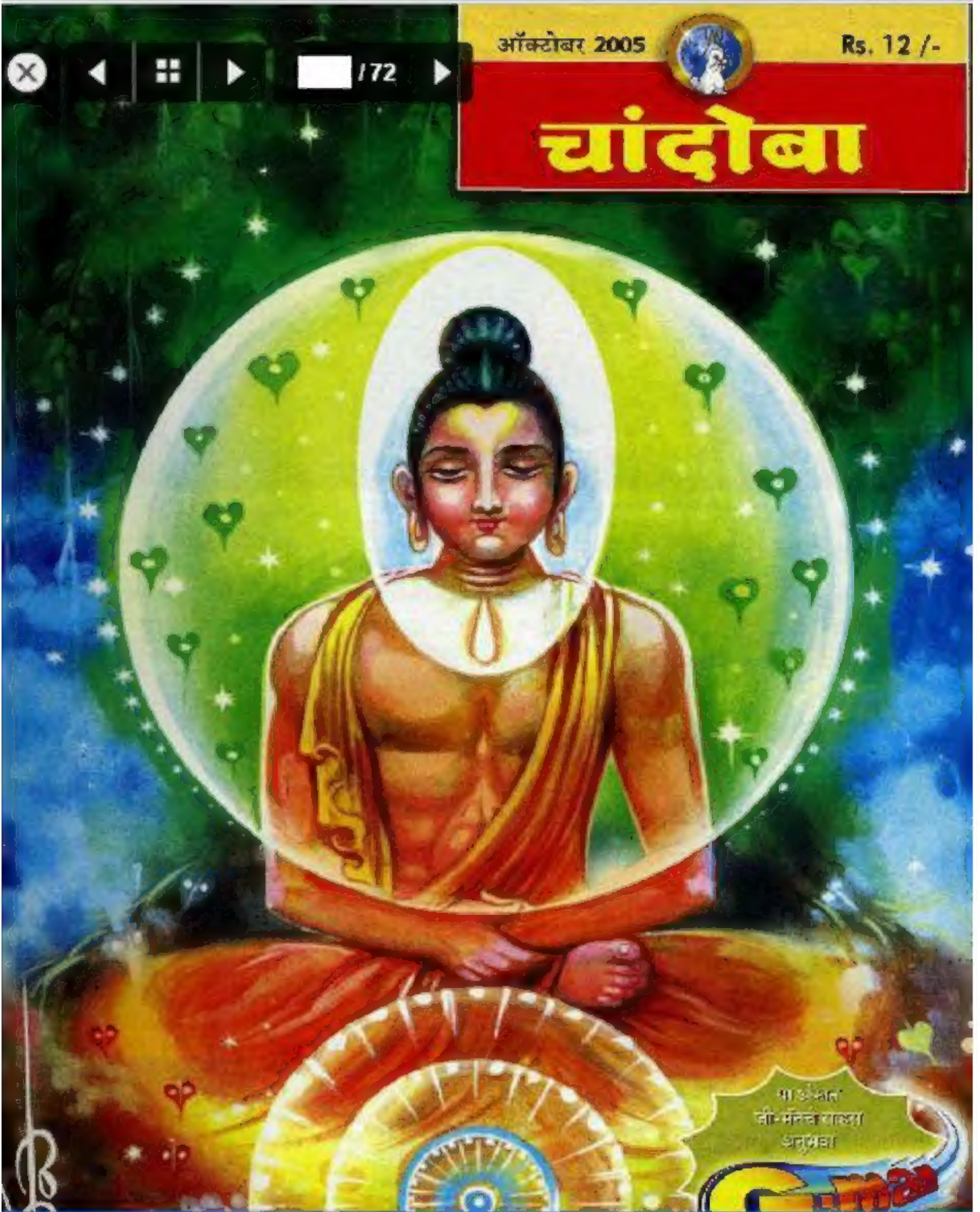

ऑक्टोबर 2005

Rs. 12 /-

चांदोबा

मा. ०००००
वी. ०००००
अ. ०००००

वाचकांसाठी कथास्पर्धा (मार्च '०५)

सर्वोत्तम कथा

देन मित्र

मंत्र्याने त्यावर उत्तर दिले, "महाराज, मला क्षमा करा. मी आपल्याला सांगतो, मोहनसिंग हा एक जमीनदार आहे आणि विकत घेतलेला हत्ती त्याने आपल्याला भेट म्हणून दिला. पण चंदनसिंग हा एक गरीब शेतकरी, स्वतःच्या कष्टाने पिकवलेला, आपल्या शेतांतला भोपळा तोडून त्याने आपल्याला भेट म्हणून आणून दिला." मंत्र्याचे बोलणे ऐकून राजालाही प्रश्न पडला. आपण ह्याला बक्षीस म्हणून काय द्यायचे?

राजाने मंत्र्याच्या बोलण्यावर खूप विचार केला. चंदनसिंग हा एक गरीब शेतकरी आणि मोहनसिंग हा एक जमीनदार आहे. चंदनसिंगने आपल्या शेतांत घाम गाळून कष्टाने आपल्यासाठी प्रेमाची भेट म्हणून त्यांनी आपल्याला भोपळा आणून दिला. चंदनसिंगच्या मनात अशी कोणतीही अपेक्षा नव्हती की, आपण भोपळा दिल्याबद्दल राजाने आपल्याला बक्षीस द्यावे. राजा मोहनसिंगला म्हणाला, "हा हत्ती तू कष्टाने आणलेला नसून पैशाने विकत घेतलेला आहे. तुझा मित्र चंदनसिंग याने आपल्या शेतातून कष्टाचा भोपळा आणला होता. म्हणून मी त्याला शंभर मोहरा दिल्या. पण कष्टाची किंमत माणसाने पैशाने करू नये. ही तू फार मोठी चूक केली आहेस." राजाचे बोलणे ऐकून त्याला आपली चूक समजली आणि तो राजचाड्यातून मान खाती धातूड मेला. राजाने त्याला कांहीच बक्षीस दिले नाही.

तात्पर्य : कोणाचेही पाहून आपण अनुकरण करू नये. त्याचे फळ वाईट असते. माणसाचे मन प्रेमाने जिंकू शकते. पैशाने मन विक्ता येत नाही.

कु. शिखानी बिलास विर्कोडा,
घर नं. ४२३६, पापण्या गाडी,
जितळे रोड, जि. अहमदनगर, महाराष्ट्र - ४१४ ००१.

धर्माचा विजय

लक्ष्मीपूर गांवात अनुपम नांवाचा एक धनिक रहात होता. भातपूर पैशांबरोबरच त्याच्याकडे स्वतःच्या मालकीच्या बऱ्याच कसदार शेत-जमिनीही होत्या. तो गरीब शेतकऱ्यांकडून शेती करून घेत असे व त्याचा योग्य तो मोबदला त्यांना देत असे. त्यामुळे ते शेतकरी खाऊन पिऊन सुखी होते. ते प्रेमाने अनुपमला जमीनदार म्हणत असत. अनुपमचे पूर्वज महान कुस्तीगीर होते. तसेच तो स्वतःही एक उत्तम कुस्तीगीर होता. आपल्या पूर्वजांच्या स्मरणार्थ तो दरवर्षी कुस्तीच्या स्पर्धा भरवीत असे. त्यातील विजेत्यांना तो बरबोस बक्षीस देऊन प्रोत्साहित करत असे. त्यामुळे अनुपमचे नांव सर्वतोमुखी झाले होते.

लक्ष्मीपूर हे समस्तपुर जमीनदारी गांवापैकी एक होतं. समस्तपुरचा जमीनदार कृष्णभूपती याच्याही कानावर अनुपमची ख्याती गेली होती. एकदा तो आपल्या दिवाणजीला म्हणाला, "लक्ष्मीपूर आमच्या जमीनदारीचा हिस्सा आहे ना? तेथील अनुपम हा आमच्यापेक्षाही जास्त

प्रसिद्धी मिळवतो आहे. हे असंच चालू राहिलं तर तो आणखी प्रसिद्ध होईल, नि नांय कमावेल. आम्ही जमीनदार असल्यामुळे तुम्ही असा कांहीतरी तोडगा काढा की त्याच्या मालकीच्या जमिनीवर आपल्याला कब्जा करता येईल."

दिवाणजीने नम्रतापूर्वक उत्तर दिले, "मालक, अशा बाबतीत शत्रुत्व पत्करण्यापेक्षा मैत्री करणं जास्त योग्य ठरेल. अनुपमला एक सुंदर मुलगी आहे. आता आपले चिरंजीवही विवाहयोग्य झाले आहेत. तेव्हा अनुपमच्या मुलीला आपण सून करून घ्या."

कृष्णभूपतीला हा विचार एकदम पसंत पडला. तो आपल्या लबाजम्यासह वाजत-गाजत लक्ष्मीपूरला गेला. अनुपमनेही त्यांचे यथोचित स्वागत केले. दोघांच्यात कांही वेळ गांवच्या परिस्थितीवर चर्चा झाली. शेवटी कृष्णभूपतीने अनुपमसमोर लग्नाचा प्रस्ताव मांडला.

त्यावर अनुपम विनम्रतेने म्हणाला, "मालक, आपण जमीनदार आहात. मी एक सामान्य

माणून आहे. मला असं वाटलं की माझ्या मुलीला अशा बड्या जमीनदार परिवाराशी जुळवून घेणं कठीण जाईल. आणि दुसरी गोष्ट अशी आहे की मी माझ्या एका जिवलग मित्राला त्याच्या मुलाशी माझ्या मुलीचं लग्न लावून देण्याचं कचन खूप आधीच दिलं आहे. थोड्याच दिवसांत त्या दोघांचं लग्नही होणार आहे. तेव्हा कृपया मला माफ करा."

हे ऐकून जमीनदार कृष्णभूपती खूपच नाराज झाला. शेजारीच बसलेला दिवाणजी अनुपमला म्हणाला, "घरी आलेल्या लक्ष्मीला तुम्ही धुडकावून लावता आहात. तसंच हेही विसरता आहात की ह्या विवाहाचा प्रस्ताव नाकारण्याचे वेगळे परिणाम होतील!"

आता अनुपम मनांतून धावला. तो म्हणाला, "मला विचार करण्यासाठी थोडावेळ द्या आहे."

कृष्णभूपती परत निघून गेला. तो गेल्यावर

अनुपमने या सर्व गोष्टींचा खूप नास्काईने विचार केला. पण त्याला वाटलं की जमीनदाराचा धावण्याचं काहीच कारण नाही. आणि त्यानं पक्का निर्णय घेऊन टाकला की आपल्या मित्राच्या मुलाशीच आपल्या मुलीचं लग्न लावून घ्यावं. अनुपमने ह्या निर्णय लवकरच अंमलातही आणला आणि आपल्या मित्राच्या मुलाबरोबर आपल्या मुलीचं लग्न लावून दिलं.

जमीनदार कृष्णभूपतीला हा स्वतःचा खूप मोठा अपमान वाटला. तो दिवाणजीला संतापून म्हणाला, "तुमच्या सांगण्यावरून मी लक्ष्मीपूला गेलो होतो. पण त्याचा कांही उपयोग झाला? तुम्हाला माहिती आहे की मला अनुपमची मुलगी नाही, त्याची संपत्ती हवी आहे. तेव्हा ववंडी पिटवा, की त्याची संपूर्ण मालमत्ता आता आमच्या मालकीची झाली आहे."

यावेळी युवराज शांतिवर्माही तिथं होता. तो आपल्या बडिलांना म्हणाला, "अनुपमने फक्त तुमचाच नाही, तर माझाही अपमान केला आहे. त्याने मला आपला जावंई करून घेण्यास नकार देऊन मोठं गुन्हा केला आहे. आता मीच त्याचा घडा शिकवीन. त्यासाठी मी एक योजनाही आखली आहे."

शांतिवर्माने मग आपली योजना सांगायला सुरुवात केली. तो म्हणाला, "पिताजी, आपण जाणताज की कुस्तीमधे माझा हात कोणीही धरू शकत नाही. त्या म्हाताऱ्या अनुपमला तर मी अगदी सहज हलू शकेन. कुस्तीतील नियमांप्रमाणे मी अनुपमला कुस्तीसाठी आमंत्रण देईन. त्यावेळी मी अट घालीन की अनुपम हारल्यास त्याने आपली पूर्ण संपत्ती माझ्या हवाली करावी.

हा कदाचित अन्याय वाटेल, पण याशिवाय दुसरा कांही पर्यायही दिसत नाही"

सर्वांना वाटलं होतं त्याप्रमाणे कुस्ती स्पर्धेत शांतिवर्माने मोठमोठ्या, प्रसिद्ध महाना सहज मात दिली.

नंतर त्याने सर्वासमोर जाहीर केलं "ही स्पर्धा यशस्वी झाल्याचं तेव्हाच मानलं जाईल ज्यावेळी माझी लढत श्री अनुपम यांच्याशी होईल. अनुपम जर जिंकलं तर मी त्यांना माझ्या बरोबरीचा जमीनदार समजेन. पण ते हारलं तर त्यांची सगळी मालमत्ता माझी होईल आणि ते एका सामान्य नागरिकाचं जीवन जगतील."

हे ऐकल्यावर अनुपमची शेती वणारे शेतकरी, तेथील नागरिक व अणुस्थित असलेल्या इतर लोकांनी ह्याला जोरदार विरोध केला. "हा अन्याय आहे" असं ते ओरडू लागले. पण अनुपमने सर्वांना गप्प करत सांगितलं, "जापण शांत रहा. मी म्हातारा झालो असलो तरी अजूनही माझ्यात लढण्याची ताकद आहे. मी हे आव्हान स्वीकारतो आहे. माझी पूर्ण खात्री आहे की धर्मवाच विजय होईल."

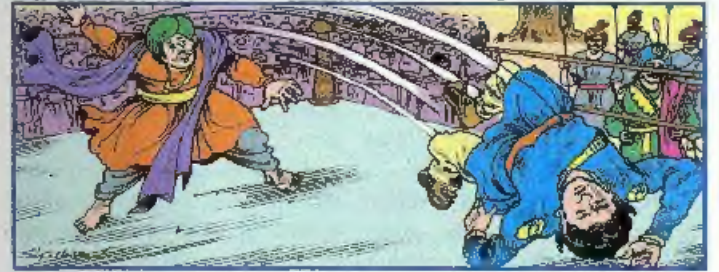
अनुपमच्या चेहऱ्यावरील तेज व आत्मविश्वास पाहून शांतिवर्मा चकित झाला. आता त्याला

मनांतून भीतीही वाटू लागली. अनुपमचे 'धर्माचाच विजय होईल' हे शब्द त्याला सारखे आठवू लागले.

शेवटी अनुपम व शांतिवर्मा यांच्यात कुस्ती सुरू झाली. आणि गंमत म्हणजे सुरुवातीला युवराज जमिनीवर पडला. आता त्याला अगदी असहाय्य वाटू लागलं. तो पूर्णपणे समजून चुकला की अनुपमला हलवणं अशक्य आहे. त्यानं स्वतःची हर मान्य करून सर्वासमोर जाहीर केलं की, "ब्रह्म, ताकद, शिक्षण या गोष्टींचा विचार करताना, मीच जिंकण्यास हवं होतं. पण पहिल्याच क्षणी अनुपमनी मला चीतपट केलं. याच कारण कदाचित त्यांच्या पाठीशी असलेलं धर्माचं बळ हेच असेल".

कृष्णभूपतीला अशी कुस्ती अगदीच अनपेक्षित होती. त्याचा स्वतःच्या मुलावर, तोच जिंकणार, यावर पूर्ण भरवसा होता. या प्रकाराने तो खूप दुःखी झाला. नाहीतरी आता त्याच्या हातात काय असलं होतं? त्यानं अनुपमचं अभिनंदन केलं आणि युवराजबरोबर समस्तपुरला तो परत आला.

अनुपम नेहमीप्रमाणेच शेतकऱ्यांशी चांगला वागत राहिला, देखलेला त्यांना मदत करत राहिला आणि दीर्घकाळ सुखी जीवन नगला.

जगण्याची दिशा

सत्यवान हा लक्ष्मीचा एकुलता एक मुलगा होता. लक्ष्मीने खूप प्रेमाने त्याचं पालन-पोषण केलं होतं. सत्यवान पांच वर्षांचा असतानाच त्याचे वडील देवाघरी गेले. तेव्हापासून लक्ष्मीनेच खूप प्रेमाने त्याचा सभाल्लेला होता.

सत्यवान स्वभावाने तसा जांगला होता, पण बाईट संगतीमुळे तो बिंबडत चालला होता, खूप बायंफळ खर्च करायचा. त्यामुळे हळू-हळू त्याची संपत्ती, जमीन, पैसा-अडका याचा न्हास होऊ लागला. लक्ष्मीने त्याला समजावून सांगायचा खूप प्रयत्न केला पण त्याचा कांहीच उपयोग झाला नाही. सत्यवान बीस वर्षांचा झाल्यानंतरही त्याच्या अन्ना नर्तणुकीमुळे लक्ष्मीला त्याची खूपच काळजी वाटू लागली. शेवटी या काळजीने, मानसिक तणावाखाली ती हे जग सोडून गेली.

आईच्या मृत्यूनंतर थोड्याच दिवसांत सत्यवान आपले घरही गमावून बसला. आता तो पूर्णपणे कंगाल झाला. यापुढे कसे जगायचं, हे

त्याला कळेलना. शेवटी आपले गांव सोडून तो दुसऱ्या गांवी राहायला गेला. परंतु तिथेही त्याला आसरा मिळाला नाही. मग मात्र तो खूप निराश झाला. त्याने ते गांवही सोडले. त्याला वाटू लागले की अन्ना भरण्याशिवाय आपल्यापुढे दुसरा कोणताही पर्याय नाही.

विचार करत करत रस्त्यातून जात असताना त्याला एक म्हातारी बाई दिसली. ती विचेच्या झाडाखाली बसून कांही पैसे मोजत होती. सत्यवानकडे तिचे लक्ष जाताच तिने त्याला झाडाच्या सावलीत बोलावले आणि विचारलं, "बाळा, इतक्या कडक उन्हातून कुठं चालला आहेस?" मग सत्यवानचा उत्तरलेला चेहरा पाहून ती म्हणाली, "बे, ही दोन केळी. तुम्ही थोडी भूक भोगेल."

सत्यवान संकोचून म्हणाला, "पण माझ्या-जवळ पैसे नाहीत." त्यावर ती म्हातारी बाई म्हणाली, "अरे पैशांचं राहू दे. तू मला माझ्या नातवासारखा आहेस. थोडंसं खा."

सत्यवानने दोन्ही फळे खाई आणि तिने दिलेलं पाणीही प्यायला. थोडा वेळ ती म्हातारी स्वतःशीच कांहीतरी पुरपुरत होती आणि मग सत्यवानला म्हणाली, "बेटा, मी ऐरीयर्षाची आहे. माझ्या डोळ्यांदिखत माझी मुलं, नातवंदं हे जग सोडून गेली. पण जोपर्यंत मला देवाघरून बोलावणं येत नाही, तोपर्यंत जगायला तर हक्क का? म्हणून ही फळे विकून त्यावर जगते. हा एकच माझ्या जगण्याचा मार्ग मी निकडला आहे." नंतर फळांची टोपही डोक्यावर ठेवून ती म्हातारी निघून गेली.

सत्यवानला त्या म्हातारीच्या जगण्याच्या इच्छेचं खूप आश्चर्य वाटलं. तोही तिथून उठून जंगतातून पुढे जाऊं लागला. अचानक एका झाडाच्या काळा खाली पडताना त्याला दिसल्या. त्याने झाडावर पाहिलं तर एक बारा-तेरा वर्षांचा मुलगा झाडाच्या फांचा तोंडत असलेला त्याला दिसला.

सत्यवानला त्या छोट्या मुलाची खूप बया आली. त्याने त्या मुलाला विचारले, "तू खूप लहान आहेस. इतक्या लहान वयात असं अवघड काम करण्याची काय आवश्यकता आहे? कस सोडून तू इथं कशासाठी आला आहेस?" फांबातून सत्यवानकडे डोक्यावरून पहात तो मुलगा म्हणाला, "अहो महाराज, मी धर्मीय वस्तू राखिलो तर खायला कोण घालेल? ही लांकडे विकून मी स्वतःच पोट भरतो. मला आई-वडील नाहीत. तेव्हा स्वतः कष्ट करीन, हारच मला जमता येईल."

त्या मुलाच्या बोलण्याने सत्यवान खडबडून जागा झाला. त्याच वेळी त्याला वाटेत भेटलेल्या फळवालीचीही आठवण झाली, जी इतक्या म्हातारपणी पोट भरण्यासाठी कष्ट करत होती. आणि हा अनाथ मुलगाही इतक्या छोट्या वयात पोट भरण्यासाठी कष्ट करतो आहे. आता

चांदोबा

सत्यवानला कळून चुकत की आपल्या सध्याच्या परिस्थितीला आपण स्वतःच कारणीभूत आहोत. तो लगेच आपल्या गांवी आला आणि गांवचा पाटील परांकुश याच्याकडे गेला.

सोप्यावर बसलेल्या परांकुशने सत्यवान दिसताच त्याला विचारले, "सत्यवान, काय झालं? इतके दिवस कुठे होतास? माझ्याकडे कांही काम आहे कां?"

त्याला नमस्कार करून सत्यवान म्हणाला, "साहेब, आपण माझ्या वडिलांना ओळखता. त्यांनी जे कमावलं होतं, ते सगळं मी च्यसनांच्या आहाती जाऊन गमावलं. आता पोट भरण्यासाठी आपण मला कांही काम मिळवून दिलंत, तर मी जन्मभर आपला ऋणी राहीन. मी अगदी मोलमजुरी करायलाही तयार आहे."

यावर हसून परांकुश म्हणाला, "मोलमजुरीच कामही असं आपल्याला हवं तेव्हा मिळत नसतं. तुझ्यांत अशी सुधारणा व्हावी, हीच तुझ्या आईची इच्छा होती पण बिचारी निराश होऊन हे जग सोडून गेली. परंतु तू सुधारलास, कष्ट करून जगण्याची तयारी दशविलीस, तर तुला देण्या-

साठी ती माझ्याकडे धोडे पैसे आणि दोन एकर कसदार जमीन मरण्यापूर्वी देऊन गेली आहे."

पण परांकुशने घरातून ती एकम आणि जमिनीशी संबंधित कागदपत्रे आणून सत्यवानला दिली. ती घेऊन सत्यवानने पाटलाला आदराने नमस्कार केला. तेव्हा परांकुश म्हणाला, "सत्यवान, तुझ्या आईला खात्री होती की एक ना एक दिवस तू नक्की सुधारशील, आणि आज खरंच तसं घडलं. जर कष्ट केलेस, स्वाभिमानानं जगलास आणि वर्तणूक चांगली ठेवलीस तर आईनं दिलेली संपत्ती दसपटीनं वाढवू शकशील. तू स्वतः गरजू लोकांना जगण्याची दिशा दाखवू शकशील. स्वकष्टाच्या कमाईवर जगण्यात अतिशय आनंद आहे."

सत्यवाननं पुन्हा एकदा परांकुशला नमस्कार केला. आणि मनातल्या मनात आपल्या आई-विरागीत त्याला कृतज्ञता नाटली. त्याच्या उज्वळ भवितव्यासाठी तिने कालखरी घेतली होती. त्याच क्षणी त्यानं ठरवतं की मी कष्ट करीन, लोकांकडून मान-सन्मान प्राप्त करीन आणि आईची इच्छा खरंच पूर्ण करीन.

भयंकर घाटी

खूप खूप वर्षांपूर्वी भ्रमपुरी नगरीच्या जवळ एक मोठे अरण्य होते. तिथे केशव हा तरुण मुलगा आपल्या पित्याबरोबर राहत होता. त्याची आई तो तहान असतानाच वारली होती. केशवचा पिता सफाळी गावींचे दूध काढून ते शेज नगरांत विकायला नेत असे. येताना घरांत लागणाऱ्या अवधान्य, व इतर सान्या वस्तू व पदार्थ तो घेऊन येई.

त्या अरण्यांतच त्यांची झोपडी होती. आसपास वस्ती नव्हती. अरण्याच्या चारी बाजूंनी उंच पर्वत होते. तिकडे केशव रोच गुरे चरायला घेऊन जात होता. कधीकधी त्याला ते पर्वत चढून जाण्याची उंच उंच हिरवेगार पारच इच्छा होई. पण त्याच्या वडिलांनी त्याला फार पूर्वीच सांगितलेने होते की पर्वतातल्या त्या

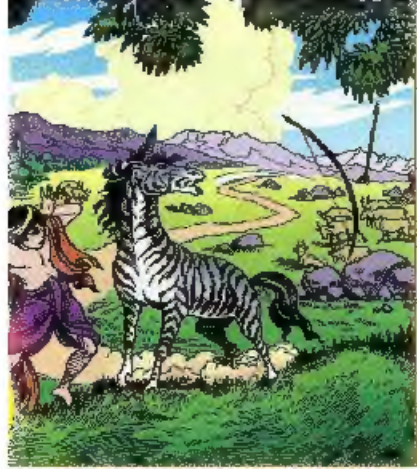
गुहांमधे वाघ, साप, अल्बर्ने, अशी भयंकर जनावरे राहतात.

एकदा केशवने गुरे हिरव्या गवतांत चरायला सोडली आणि तो एका झाडाच्या बुंध्याला ठेवून प्रसला. त्याने हातांत धनुष्य घेतले आणि उगीचच चाळा म्हणून त्या झाडाच्या फांशांवर व त्यावर बसलेल्या पक्ष्यांच्यावर बाण सोडायला सुरवात केली.

त्याचे हे काम चालू असतानाच पर्वतावरून एक विचित्र आवाज ऐकू आला. प्रथम तो खूप धावला, पण नंतर त्याला धीर आला. त्या आवाजाच्या दिशेने तो पाहू लागला.

एक निराळाच प्राणी एका उंच दगडावर उबला गरीत उभा होता, तो केशवच्याजवळ धावत आला. तो धोळ्यासारखा दिसत होता,

"चांदोबा"

पण त्याच्या अंगावर पट्टे होते आणि डोक्यावर एक रिंग होते.

त्याला पाहून केशव चकित झाला. असल्या प्राण्याबद्दल त्याने अद्याप कधी ऐकलेही नव्हते. तो गोंधळून गेला; त्याच्यावर बाण सोडवा असे केशवच्या मनांत आले, पण तोपर्यंत तो प्राणी शेपटीने आपले शरीर साफ करीत होता व त्याची आयाळ हालवीत केशवकडेच बघत होता हे त्याला दिसले.

ही चांगली संधी आहे असे वाटून केशवने धनुष्याच्या दोरीला आपल्या कानापर्यंत खेचून त्यावरून एक बाण सोडला.

पण त्यापूर्वीच तो विचित्र प्राणी ज्या खडकावर उभा होता, तिथून एक लांब उडी मारून तो जमिनीवर उभा राहिला.

ऑक्टोबर १९०५

आश्चर्यचकित झालेला केशव त्याच्यावर आणखी एक बाण सोडणार होता, पण त्यापूर्वीच तो प्राणी वेगाने दौडत केशवजवळ आला आणि केशवच्या हातांतला बाण त्याने तोंडाने ओढून लांब फेकला.

केशवला वाटलं की आता त्याचे प्राण संकटात आहेत. पण त्याने धीर सोडला नाही. कांहीही होवो, येणाऱ्या संकटाला सामोरे जायचे, असे त्याने मनाशी ठरवले.

वृक्षाजवळच पडलेली त्याची कडी तो उचलणार होता पण तेवढ्यांत त्या प्राण्याच्या नूर बदललेला त्याला दिसला.

तो प्राणी डोके हालवीत बग्नपणे केशवजवळ आला व त्याने आपले तोंड केशवच्या खांद्यावर ठेवले.

केशव धक्का झाला, या प्राण्यामधे माणसाच्या मनांतले भाव जाणण्याची दिव्य शक्ती असावीसे त्याला वाटले. हा प्राणी घातक नाही हेही त्याला कळले.

केशवने उत्साहाने त्या प्राण्याच्या पाठीवर हात ठेवला. झालं, तो प्राणी थोड्यासांरखा उडवा मारत आपले डोके हालवीत, खिंकाळू लागला.

केशवला वाटलं की बहुतेक हा थोडाच असेल, त्याच्या पाठीवर बसायची त्याला सुरसुरी आली व तो बसला.

तो प्राणी आता जास्तच जोरात खिंकाळला आणि हळूहळू पर्वताच्याकडे जाऊ लागला.

लगाम व खोलीर नसतानावेळीत त्या प्राण्यावर

14

चांदोबा

स्वार होता येत होतं, जसा वो पुढे जायला लागला, तसा त्याचा वेगही वाढला. केशव त्यामुळे घडलाच असता, पण त्या प्राण्याची आयाळ त्याने घट्ट धरली आणि स्वतःला सांवरले.

तितक्यांत तो प्राणी पन्नाळा चेंडूसाखी उसळी मारून एका खडकावर चढला. केशव भेवरला.

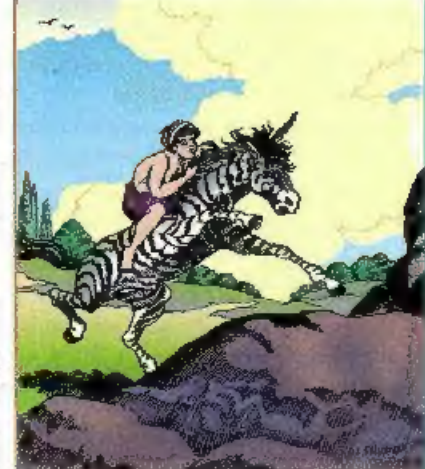
त्याच्या वावरलेल्या मनांत विचार आला, "हा विचित्र वावरलेल्या प्राणी आता मला पर्वतावर नेणार बहुतेक. पण तिथे तर भयंकर श्वापदे, मायावी राक्षस असतात. ते एकांतात मोत्रिक, तांत्रिक साधना करतात. म्हणूनच तर त्याच्या पित्याने त्याला पर्वतावर जायची मनाई केलेली होती.

"पण आता कशाचा ध्यायचो?" असं म्हणून त्याने खाती उडी मारली.

तो विचित्र प्राणीही खडकावरून खाली उतरला आणि त्याच्याभोवती गोलगोल फिरूं लागला. काय करावं ते केशवला समजेना. तो नेहमी बसत जसे, त्या वृक्षाजवळ परत आला. तो प्राणीही त्याच्या मागोमाग आला.

केशवने आजपर्यंत असा प्राणी पाहिला नव्हता किंवा कुठे ऐकलाही नव्हता. तो पर्वतावर राहत असावा असे त्याला वाटतं. याता पकडून त्र्यम्पुरीला नेऊन बिकले तर भरपूर पैसे मिळतील. पण तसे करणे हे बरोबर आहे का?

केशवला कांही निर्णय घेता येईना. तेव्हा तो प्राणी केशवाच्या गुरादोरांमधे मिसळला व चांदोबा

चरायला लागला. अगोदर त्याला बघून गादीही घाबरल्या होत्या, पण नंतर तो त्यांच्यात मिसळला. केशवला वाटलं की सूर्यास्त झाल्यावर तो प्राणी पर्वतावर परत जाईल.

पण घडलं निराळंच! अंधार पडल्यावर केशव गुरे घेऊन झोंपडीकडे परत आला. तेव्हा तो प्राणीही त्याच्या त्याच्या घरी बरोबर आला. केशवने संनयीनुसार रोजच्याप्रमाणे गुरांचे चारापाणी केले नि तो झोंपडीत गेला.

बडितांना याबद्दल काय सांगायचे. हे त्याला कांही समजेना, तो निमूटपणे जेवला आणि झोंपून गेला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी केशवच्या पित्याने त्याला उठवून म्हटले, "केशू उठ, आपण वांचले बघ. रात्री गोठ्यामधे बहुधा एक लांडगा घुसला

15

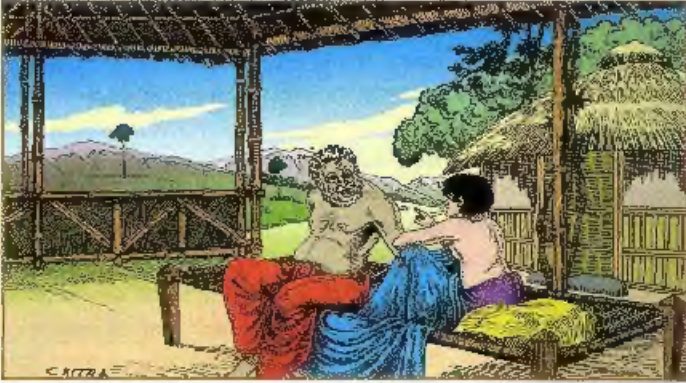
ऑक्टोबर १९०५

होता. इथे कसा आला असाय ते उमगत नाही.” धाबलेल्या आवाजांत तो केशवला सांगत होता.

केशव दचकून उठला. त्याला त्या विचित्र प्राण्याची आठवण झाली. त्याच्या पित्याला तो प्राणी म्हणजे वांडगा वाटता होता. म्हातारपणामुळे त्याची दृष्टी अधू झालेली होती, म्हणून घोड्यासारखा उंच प्राणीसुद्धा त्यांना वांडगा वाटता असाय. की रात्री त्या प्राण्याने लांडग्याचे रूप घेतले आणि आपली गुरे मारली बिरनी नसतील ना? नाना शंका त्याच्या मनात तरळत होत्या.

“त्या लांडग्याने काल रात्री आपल्या किती गाभी मारल्या आहेत?” केशवने विचारले.

“देवाच्या कुपेने तसे काहीएक झालेलं नाही. मला पाहिल्यासोबर तो लांडगा अण्याकडे पळून गेला.” पित्याने खुलासा केला.

एक लांबलचक श्वास घेत केशवने म्हटले, “जे जनावर तुम्ही पाहिलं, तो लांडगा नसावा. फक्त संध्याकाळी एक विचित्र प्राणी पर्यंत उतरून माझ्याजवळ आला आणि आपल्या गार्डच्या कळपांत शिरला.” त्याने पित्याला काल घडलेली सविस्तर हकीकत सांगितली. त्यावर त्याचा पिता म्हणाला,

“मला कुणीही तू म्हणतोस तसला विचित्र प्राणी दिसला नाही. तो पर्वताकडून आलाय का? तर मग तू सावध राहा.

ती कुणीतरी दुष्ट मायावी राक्षसी असेल. पर्वतांच्या दर्यातून हे असले राक्षस जादुगार राहतात आणि प्राण्यांचे रूप घेऊन फिरतात. पित्याला काल घडलेली सविस्तर आणि तुझ्यासारख्या चांगल्या सज्जन मुलांमाणसांना पकडतात.”

पित्याच्या बोलण्यावर केशवला हसू आले. तो म्हणाला, “जर खरोखरच एखाद्या राक्षसीला मला पकडायचे असेल, तर ती राक्षसीच्याच रूपांत येईल. प्राण्याच्या रूपांत कशाता येईल? तो प्राणी रात्रीच अण्यांत परत गेला असेल.”

पण तो प्राणी काही त्याच्या मनांतून जाईना. त्याच्या मनात अनेक प्रश्न उभे होते.

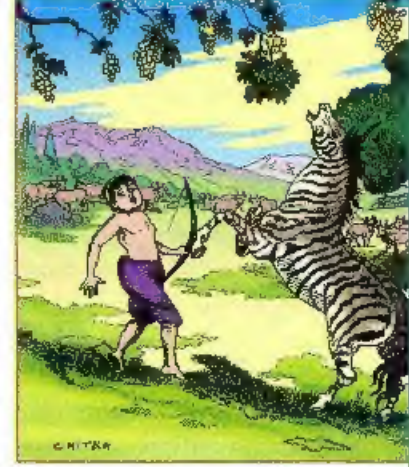
केशवचा पिता रोजच्याप्रमाणे वृक्ष वेऊन नगराकडे निघाला, तेव्हा केशवने लवकर हातपाय धुतले, आंघोळ केली आणि रात्रीचा शिळा भात खाऊन तो गार्ड चरायला नेण्यासाठी शेंपटीच्यानव्हेर आला.

त्याला तो प्राणी कुठेही दिसला नाही. केशव रोजच्यासारखा रानांत गेला, त्याने गार्ड चरायला सोडल्या आणि तो नेहमीच्याच वृक्षाजवळ बसला. काहीतरी हाताला बाळा, म्हणून तो उगीचच बाण मारत बसला. अचानक त्याला मागून त्या विचित्र प्राण्याचे खिळाळगे ऐकू आले. केशवने चमकून मागे पाहिले. तो प्राणी मागल्या दोन पायांवर उभा राहून जोराने खिळाळायला लागला, व केशवसमोर येऊन उभा राहिला.

“तू इथे पुन्हा कशासाठी आलास? माझ्या मागे मागे येऊन तुला काय मिळणारं?... मी तुला विसरलेच व पुन्हा आतास? मी तर तुला विसरलोच होतो.”

केशव म्हणाला, त्या प्राण्याने होकारार्थी मान हाववती. केशवला पित्याचे शब्द आठवते.

“ही कुणी जादुगारीण मायावी राक्षसी तर

नसेल?” पण माझा तिला काय उपयोग असणार आहे म्हणा! मी माझ्या गार्डीकडे जातो. कदाचित तिचा त्यांच्यावर डोळा असेल. गार्ड सुखरूप आहेत ना हे अगोदर पाहिल्या हवे मला!” तो बिचारांत पडला. तो विचित्र प्राणी लगेच मागे वळला आणि गार्डीच्या कळपाकडे जाऊ लागला. त्याच्या या कृतीवरून केशवच्या मनांतले माव त्याला कळत होते असं दिसलं. केशव त्याच्याकडे शंका न बरेने पाहत होता आणि मग कंटाळून तो पुन्हा बाण सोडू लागला.

असाच काही वेळ गेला. दुरून शेंड्यांच्या टापांचे आवाज जवळ येऊ लागले. दोन घोडेरुवार केशवकडे आले व त्याला पाहून त्याच्याबद्दल ओरडून बोलू लागले.

“महासेनानी, हा कुणी एकवय दिसतोय.”

"एकल्या! का उरि कशासाठी? ताबड-तोय त्याचा उजव्या हाताचा आंगठा कापून टाका!" असे म्हणत आणखी एक घोडेस्वार तिचे आला. त्याचा घोशाच किमती होता. त्याचा घोडाही खाम सजवलेला होता.

"एवढी कसली घमेड? उभा कां राहात नाहीस रे? हे इथे आले आहेत, ते कोण समजवलास तू? ते ब्रम्हपुत्रीचे महसेनानी आहेत. हे ही ठाऊक नाही वाटतं तुला?"

एक घोडेस्वार त्याला रागाने म्हणाला, केवळ ताबडकन उठून उभा राहिला आणि हात जोडून त्याने त्या महासेनानीला प्रणाम केला. केवळच धनुष्यबाणांकडे तो सेनानी निरखून पाहिले राहिला, आणि आपल्या मित्रांवरून हात फिरवीत त्याने म्हटलं,

"अरे, तू कोण आहेस? शत्रिय आहेस का? कोणाचे प्राण घेण्यासाठी तू धनुर्बिद्या शिकतो आहेस?"

त्याचा स्वर कठोर, कर्करा होता.

(अपूर्ण)

ऑक्टोबर २००५

18

चंद्रोबा

"महाराज, मी एक शेतकऱ्याचा मुलगा आहे. या जगात मला कुणीही शत्रू नाही. वेळ घात-बाण्यासाठी मी हा धनुष्यबाण घेऊन आलो आहे. त्या पहा, त्या व्हिरण्या रागात माझ्या गावी तिकडे चढत आहेत." केवळने विनयाने उत्तर दिले.

सेनानी गाईकडे बघत होता, तेव्हाच एक घोडेस्वार असेलून म्हणाला,

"कशा महासेनानी, हा पंचकल्याणी देवी घोडा जसला हा, जरा कपाळा!" आणि त्याने त्या विविध प्राण्यांकडे पाहिले खूप वेळी.

सेनानी आश्चर्याने त्या प्राण्यांकडे एकटक बघत राहिला, व नंतर थोड्या वेळाने विचार करीत तो आपल्या सैनिकांना ताठरपणे म्हणाला, "तो पंचकल्याणी घोडा नाही कीं एखादा देवलोळांला अश्वही नाही. तो दिसतोय रानटी गडद. पण रानटी शवब इतका उंच नसतो. अहला प्राणी असतो, असे मीही कधी ऐकले नव्हते. त्याला शंकलत इकडे माझ्याकडे घेऊन या."

चेताळ
कथा

निराश स्वर्णरेखा

निश्चयाचा पक्षा विक्रमार्क पुन्हा त्या जुन्या शासनभळ गेला. त्याने प्रेत खाती उतरवले आणि ते आपल्या खांद्याक घेतले. नेहमीप्रमाणे त्याने स्मशनाची वाट धरली. तेव्हा प्रेतांत लपलेल्या वेताळाने म्हटलं, "राजन्, अडचळ्यांची तमा न बाळगता, आपले ध्येय साधण्यासाठी तू इतके कठोर परिश्रम करतो आहेस, ही पत्र प्रशंसनीय गोष्ट आहे. एखादे ध्येय गांठयचे ठरवले कीं त्यांत अडचणी अनंत येतात व त्यांच्याशी सामना करावा लागतो. पण कांही असेही शाहाणे लोक असतात कीं ध्येय-पूर्तीच्या जमळ जाऊन ती संधि हातांतून घालवतात.

अनंत कष्ट सोसून मयूर-

ऑक्टोबर २००५

ठार मारले. पण या हल्ल्यांत तो जबर जखमी झाला व बेशुद्ध पडला.

त्याच वेळी स्वर्णरिखा नांवाची एक गंधर्व-कन्या आपल्या मैत्रिणींसह तिथे आली होती. मयूरध्वजाचे अचाट साहस पाहून ती मंत्रमुग्ध झाली. त्याचे शौर्य व हातांचे सामर्थ्य पाहून ती चकितच झाली होती.

बेशुद्ध सजाजवळ ती आली आणि तिने अगदी हलकेच त्याला स्पर्श केला. वयलाचवता त्याच्या जखमा भरून आल्या व तो उठून बसला. त्याचे भदनासारखे रूप पाहून स्वर्णरिखा त्याच्याकडे मोहित झाली व त्याच्याकडे एकटक पाहू लागली. तेव्हा तिला जाणवले की राजाही अनिमिष नेत्रांनी तिच्याकडेच बघत होता. तिने साजून खाली मार घातली. तिचे अद्भुत सौंदर्य पाहून राजाही भारला गेला होता. दोघांनी एकमेकांना पाहिले, गप्पागोष्टी केल्या व एकामेकांबद्दल माहिती सांगितली.

स्वर्णरिखा म्हणाली, "राजन्, मी मंत्र-पूर्वक आपल्यावर प्रेम करते. जर आपली संमती असेल तर आपल्याशी गंधर्व विवाह करावला मी तयार आहे."

तिचा प्रस्ताव ऐकून राजा खूष होऊन म्हणाला, "मलाही तू खूप आवडली आहेस. पण मला वाटतं की तू हा विषय जास्त गंभीरपणे घेऊन त्याच्यावर विचार करायला ह्यास. त्यांत एवढी धाई करू नकोस. पृथ्वीवरचे आयुष्य सरळ, सुलभ नसते. पावलोपावली अडचणींनी, कष्टांशी झुंजावे लागते. तुम्ही गंधर्व अतिशय नाजूक, कोमल असता. कष्ट म्हणजे काय ते तुला ठाऊक नसेल. तू भूलोकांत सुखी होणार नाहीस."

"फतीचे साहचर्य हे पत्नीसाठी स्वर्गधाम असते. आणि स्वर्गधाम हे दिव्यलोकांपेक्षाही श्रेष्ठ असते हे आपल्याला माहीत नाही का?" स्वर्णरिखाने विचारले.

"मला वाटतं की क्षणिक मोहाच्या आहारी जाऊन तू असे मोबलें आहेस." राजा म्हणाला, "नाही, माझे प्रेम खरे आहे, शाश्वत आहे." स्वर्णरिखाने ठामपणे सांगितले.

"तुझे प्रेम खरं जसलं वा त्यासाठी एक लहानशी परीक्षा..."

राजाचे बोलणे पूर्ण होण्या अगोदरच स्वर्णरिखाने विचारले, "सांगा, मी कोणती परीक्षा आहे?"

"आता तू तुझ्या लोकी परत जा. सहा महिने याच गोष्टीचा गंभीरपणे विचार कर. त्यानंतर जर तुझी इच्छा तितकीच तीव्र असली, आणि तुझा निर्णय सर्वतोपरीने तुला योग्य वाटला, तर पुढच्या भाद्रपदांतल्या बहुलाद्वादशीला तू इथे ये. हा वृक्षा बघ, या शोभवी वृक्षाच्या खाली उभा राहून मी तुझी वाट पाहीन. तेव्हा आपला विवाह होईल. तुला हे मान्य आहे का?"

"हो, हो, अवश्य मान्य आहे. मी त्यावेळी निश्चित येईनच." असं म्हणून मैत्रिणींसह ती परत गेली.

गंधर्वलोकांत परत गेल्यानंतरही स्वर्णरिखा मयूरध्वज राजाचाच सतत विचार करीत होती, आणि सहा महिने उलटले, आपल्या निर्णयावरून ती ठाम होती. भाद्रपद दशमीच्या दिवशी ती एकटीच पृथ्वीवर जाण्यासाठी निघाली. मयूरध्वजने सांगितलेल्या शोभवी वृक्षाजवळ

तिला एक रमणीय सरोवर दिसले. त्यांत स्नान करावे म्हणून तिने आपल्या गळ्यांतला शक्तिमान हार काढला, आणि तो जवळच्या एका फुलझाडावर लटकवला. त्यानंतर ती सरोवरंत उतरली. त्या बंडगार पाण्याचा आनंद तिने मनमुरादपणे घेतला आणि तिला स्वतःचाच विस्मय पडला. अचानक तिला जाणवले की तिचा रंग निस्तेज होऊं लागला आहे. ती चमकली व अशुभ शंका मनांत येऊन ती लगेच सरोवराच्या-बाहेर आली.

कांठावर आल्यानंतर तिने पाहिलं की तिचा तो शक्तिमान हार दुसऱ्याच एका तळणीच्या गळ्यांत आहे. स्वर्णरिखा थक झाली आणि रागाने तिला म्हणाली, "कोण आहेस तू? आणि माझा हार कां चोरलास? देतो मला."

"माझं नांव कादंबरी आहे. शशांकपुर

गावांतली आहे मी. मी तुझ्या हाराची चोरी केली नाही. ती तुझा आहे, हे देखील मला माहीत नव्हतं. मला दिसला, तो मी घेतला, आणि गळ्यांत घातला. मला तो खूपच आवडला. आणखी थोडा वेळ तो माझ्याच गळ्यांत राहिला तर तुला काय त्याचा त्रास?" त्या थोड्या तरुणीने म्हटलं.

"कांदवरी, असल्या आभूषणांना स्पर्श करण्याचीही तुझी योग्यता नाही. फक्त गंधर्बकन्याच ही असली आभूषण वापरण्याच्या योग्यतेच्या अशतात. शिवाय हा हार देखील साधारण नाही. यात अद्भुत शक्ती भरलेली आहे?" स्वर्णखाने चिडून जाऊन म्हटलं.

"मला कोणत्याही प्रकारच्या अद्भुत शक्तींची आवश्यक नाही. हा हार जर माझ्या गळ्यांत शोभत दिसला तर आमचे महाराज मयूरध्वज माझ्याशी विवाहाला नकार देणार. ऑक्टोबर २००५,

नाहीत." कांदवरीने उत्तर दिलं. ते ऐकून स्वर्ण-रेखाला हसू आवरेना. ती म्हणाली, "काय म्हणालीस? एजा मयूरध्वज तुझ्याशी लग्न करतील? तुझ्याशी?"

"कां नाही करणार? त्या कामासाठी तर मी राजधानीला जाते आहे. मी ठाम निश्चय केला आहे. लग्न करीन ते महाराजांशीच करीन. पण माझे आईवडील, व गांवातले इतर लोक माझ्या संगण्यावर विश्वास ठेवत नाहीत. त्यांचं म्हणणं की मी कुरूप आहे, येढसर आहे. ते माझी चेष्टा करतलं. त्यांना जे काही म्हणायचं असेल ते म्हणू देत; पण मी मात्र प्रतिज्ञा केलीय की मी महाराजांशीच लग्न करीन आणि त्यांची राणी होईन. माझी प्रतिज्ञा पार पडेल याची मला पूर्ण खात्री आहे."

"तुझी प्रतिज्ञा कधीही पूर्ण होणार नाही. कारण महाराज व मी एकमेकांवर प्रेम करतो. त्यांनी मला विवाहाचं वचनही दिलेत आहे. त्या शांभवी वृक्षाखाली कांदी वेळानंतर आमचा विवाह होणार आहे." स्वर्णखाने खुलासा केला.

हे ऐकून कांदवरी चमकली. तिच्या मार्गात स्वर्णखा ही एक मोठीच थोंड होती हे तिच्या लक्षांत आले, आणि स्वर्णखाचा अंत हा एकच उपाय न्याबर होता हे तिना जाणवले. ती म्हणाली, "माझ्या गळ्यांतला हा हार जर खरोखरीच अद्भुत शक्तींनी भरलेला असेल तर याक्षणीं तुझे एका पोपटांत रूपांतर होईल." हाराला स्पर्श करीत कांदवरीने सांगितलं.

दुसऱ्याच क्षणीं स्वर्णखाचे रूप एका पोपटांत झाले, आणि त्यानंतर कांदवरीने स्वर्णखाचे रूप

चांदोबा

घेतले आणि ती शांभवी वृक्षाजवळ गेली. तिलाच खरी स्वर्णखा मानून मयूरध्वज अतिशय आनंदित झाला, आणि तिच्याशी लग्न करण्यासाठी तिला राजधानीला घेऊन गेला.

कांदवरीचा विवाह मयूरध्वजशी मोठ्या यादामाटं झाला. आता ती राणी झाली आणि तिची इच्छा अगदी विचित्र परिस्थितीत पूर्ण झाली.

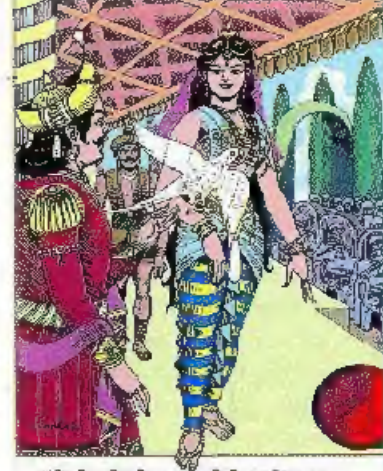
पोपटाच्या रूपांतली स्वर्णखा आपल्या दुर्दैवाबद्दल शोक करीत होती. एका भिन्नने तिला पकडले आणि एका कलाकाराला विकून टाकले. त्या कलाकाराने तिला निरनिराळे खेळ शिकवले, शोतायला शिकवले. एके दिवशी पोपटाने आपली दुःखद कहाणी त्या कलाकाराला सांगितली. त्याने तिला धीर दिला.

एका सेवकाची मदत घेऊन त्या कलाकाराने राजाची भेट घेतली. राजाने आपले खेळ पाहिले म्हणून विनंती केली. राजाने ताला अनुमती दिली. त्या कलाकाराचा खेळ पाहण्यासाठी राजाराणी, त्यांचे नातलग, शहरांतले प्रतिष्ठित नागरिक व राजसेवक उपस्थित होते.

कलाकाराचा खेळ पाहून सर्वांचा समाधान वाटले. विशेषतः चेंदूर खेे राहून तो दकलणे, आगीच्या चक्रांतून दुसऱ्या बाजूला जाणे, कलाकाराच्या बाणांच्या वर्षावांतून वाचणे इ. खेळ सुंदर होते.

पोपटाने गोड स्वरांत गोष्ट सांगितली. पोपटावर खूष होऊन राजाने विचारले, "तुझा खेळ अद्भुत आहे. सांग, तुला काय हवंय? माग!"

चांदोबा

"जे मी मागेन ते महाराज वैतिल कां? आपला शब्द तर बंदलणार नाहीत ना?" पोपटाने विचारले.

"माझा शब्द मी बदलणार नाही. अगदी संकोच न करता माग." राजाने प्रेमात सांगितले.

"महाराणीच्या गळ्यांतला हार कांदी क्षण माझ्या गळ्यांत असण्याचे भाग्य मला लाभले." पोपटाने मागणी केली.

राजाने राणीला तशी खूष केली. राणी धाबरी. तिला नाही म्हणता येईना. राणीने हार काढून पोपटाच्या गळ्यांत घातला. दुसऱ्याच क्षणीं पोपटाचे रूप बदलून तिचं स्वर्णखा मूळ रूपांत उभी होती. व कांदवरीचे पहिले कुरूप रूप तिला प्राप्त झाले. स्वर्णखाने चकित झालेल्या राजाला खरी गोष्ट सांगितली. तोपर्यंत कांदवरी पळतच राजवाड्याच्या गल्लीवर गेली व तिथून

23

ऑक्टोबर २००५

निने खाली उड्डी मारली तात्काळ ती मरण पावली.

“त्या कपटी खोला योग्य शिक्षा मिळाली महाराज आता आपण राणी म्हणून माझा स्वीकार करावा” स्वर्णखाणे विनवले

राजाने पिचार करून तिला स्वर्णितले, ‘मला क्षमा कर मी तुझी इच्छा पूर्ण करू शकत नाही कादंबरीच्या लबाडीचा परिणाम केवळ मलाच नव्हे, तर तुलाही भोगायला लागतो आहे. आपण दोघेही त्याला कारणीभूत आहोत पृथ्वीवर येऊन तुला फार कष्ट भोगावे लागले झाले गेले ते विसरून जा आणि तुझ्या लोकी तू पत जा तिथे तुला आनंदत राहाता येईल’

राजाचे बोलणे ऐकून स्वर्णखा दुःखी झाली पण स्वतःला सावरून ती म्हणाली, ‘आपण म्हणता आहात तसेच मी करीन’ आणि ती गधर्बलोकी परत गेली

वेताळ पुढे म्हणाला, ‘राजन्, राजाने स्वर्ण खेळा का भिडकारले? त्याचे तिच्यावर खरे प्रेम नव्हते का? त्या कारणास्तवीच त्याने सहा महिन्यांचा

अवधि मागितला का? माझ्या या शक्तीची उत्तरे माहीत असूनदेखील जर तू गप्प बसलास तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे तुकडे होतील”

चक्रमाकानि त्याला उत्तर दिले, ‘राजाचे तिच्यावर गाढ प्रेम होते त्या दोघांनाही स्वतःची परीक्षा व्हावी म्हणून त्याने सहा महिन्यांचा अवधि ठरवला होता त्यानुसार राजा शाश्वती वृक्षापाशी गेला होता पण कादंबरीच्या रूपाने त्याचे दुर्दैव आड आले खरी स्वर्णखा पाहिल्या नंतर त्याचे मन सैमैर झाले बाह्य सौंदर्यावर मोहित झाल्यामुळे ही दुर्दैवा झाली असे त्याला वाटले. पुन्हा अशी चूक होऊ नये म्हणून त्याने तिचा स्वीकार केला नाही हे त्याच्या समजत पणाने व विचारी वर्तीचे चोक्क आहे वान राजाची चूक मुळीच नाही हे समजून स्वर्णखाही पत गेली.”

राजाचा मीनभग झाल्यामुळे वेताळ पुन्हा शवासाहित अदृश्य झाला व शाळावर जाऊन बसला

(मनोहर शास्त्रींच्या रचनेवर आधारित)

ऑक्टोबर १९०५

२४

चक्रोबा

भारताची ओळख

‘पोलो’चा जन्म

कुडीमळ हनुतू हाँकी यासारख्या अनेक खेळांची भारत ही जन्मभूमी आहे. यापैकी ‘पोलो’चा ही समावेश करता येईल. एक काळीया खेळांला जीण म्हणत, प्रभु रामचंद्र व त्याचे भाऊ मिळून हा खेळ खेळत असत, असा समज आहे. सध्या हा खेळ ‘पशिया’तून (सध्याचा इराण) आला आहे असे म्हणत जात. खरं तर ‘मणिपूर’ मध्ये हा खेळ जन्माला आला. ‘पुला’ म्हणजे बांबूच्या मुळापासून बनवलेला चेंडू. घोडावर बसलेला खेळाडू लांकडी मूठ असलेल्या वेताच्या कारीने हा चेंडू डेढवना आणि पुढे पाळवत नेतो. या खेळात फुका बाजूला बाजूला असतात. १७व्या व १८व्या शतकात पोलो ‘पुला’पासून हा खेळ राजे राजाडे आणि सरदार अशा लोकांत खूपच लोकप्रिय होता. मणिपूरमध्ये साधारण ऑक्टोबर व एप्रिल महिन्यात, जेव्हा शेतीची विशेष कामे नसत त्यावेळी शेतकरी हा खेळ खेळत सध्या ‘पोलो’ फक्त लष्करी अधिकाऱ्यांमध्येच खेळला जातो.

वर्षाचे दिवस

एखादे लहान मुलही सायेल की एका वर्षात ३६५ दिवस असतात आणि जीण ईश्वर’ मध्ये एक दिवस जास्त येतो. साधारणतः १९०० वर्षापूर्वी भारतीय खगोलशास्त्रज्ञ भास्कराचार्य यांनी शोध लावला की सूर्याभोवती एक प्रदक्षिणा पूर्ण करायला पृथ्वीला ३६५ २५८७५३४८४ दिवस लागतात. त्यांना एक वर्ष असे म्हणतात. अर्थातच, आपली एक गोष्टही त्याही सर्वज्ञ ज्ञानाची आपली एका भारतीय व्यक्ती आर्यभट्ट यांनी शून्याचा शोध लावला. शून्याची संकल्पना अस्तित्वात आणली आणि तोपर्यंत केवळ नऊ अंकांची माहिती असणाऱ्या अंकगणन पद्धतीपेथ परिपक्वता आणली. चांदोबा

ऑक्टोबर १९०५

२५

महालक्ष्मी सासूबाई

नूतनच सुनीताच लग्न झाल होत तिची सासरी पाठवणी केलाना तिच्या आईने तिला सांगितलं होत, "आजपासून तुझ्या सासूबाई छानच तुझी आई आहेत परदेश्वराइनकाच त्याचा मान राख, त्याला आदराने वागव."

सुनीताने आईच्या त्या सूचनेचे अगदी तत्पलन पालन केले तिच्या अशा चांगल्या वर्तणुकीमुळे सासूबाई पद्मावती तिच्यावर खूप खूष झाल्या

पद्मावती घर आगदी नीटनेटके ठेवत असे, स्वयंपाक उत्तम करत असे ती चांगली गानही असे सुनीतानेही आपल्या सानुदाईकडून अशा अनेक गोष्टी शिकून घेतल्या ही एक दिवस पद्मावतीला म्हणाली "सासूबाई तुम्ही महालक्ष्मीसारख्या सुख दिसता आणि सरस्वतीसारख्या अनेक कला तुम्हाला अवगत आहेत माझ्या आईलाही इतक्या गोष्टींच ज्ञान नाही मी जर तुमची सून झाले तर मने, तर मनाही या गोष्टी माहित झाल्या तर त्या मग मी खूपच सकुचित जीवन जवले असते"

यावर पद्मावती आपनून म्हणाली, "तुझ्या

आईला काय येत आणि काय नाही हे काही पल माहित नाही पण तिनं तुला सद्गुणी बनवले आहे, ही गोष्ट हजर कला येत असण्याच्या यशोवतीची आहे"

सुनीताना सासरी येऊन जेवतेप मदिना होत आहे नोंच तिच्या नक्याला राजदरवारी नोंकरी लागली आता त्याला जस्त चांगला भगार, पत, प्रनिष्ठा मिळणार होनी म्हणून पद्मावती सगळ्यांना लागत बसे की माझी सून पायगुणाची आहे तिन अगत पद्य ठेकताच हा वस्मकार झाला

नव याबरोबर नोंकरीच्या गावी निघताना सुनीता सामूबाईंना म्हणाली, सासूबाई आपण जणू महालक्ष्मीच आहोत तशाच दिसता आता मला दर्शज आपल दर्शन होणार नाही, ही मोठी उणीव माझ्या आयुष्यांत राहील

बघता बघता चार वर्षे लोटली राजधानीला बसतान बसतं आहे तोंच सुनीताला एक मुलगी झाली तिचा मनी राश्व याच्या नोंकरीन खूपच नवानवारी असल्याने तो आपला छोटा भाऊ

श्री, रामकमल

गणपती याच्या लग्नलाही घरी येऊ शकता नाही

गणपतीची भायको तपति थोड्या फटकळ स्वभावाची होती पद्मावती नेहमी आपल्या मोठ्या सुनेची प्रशंसा करित असे ते ऐकून तपतिला अगदी उबन आला आणि एक दिवस ती पद्मावतीला म्हणाली, 'सासूबाई, दुसून डॉगर सान्ने तुम्ही नेहमी म्हणता की सुनीता मला महालक्ष्मी आणि सरस्वती म्हणत असे आता ती तुमच्याविषयी काय बोलते कोणस ठाऊक!'

धाकट्या सुनेच हे बोलण ऐकून पद्मावतीला धक्काच बघला तिन आपल्या नवऱ्याजवळ हट धरता, की आपण सगळे एकदा राजधानीला जाऊया चांगला दिवस पाहून ते सगळेच राजधानीला गेला जायला निघाले, राजधानीबाहेर राश्व त्यांना आणायला गेला आला आणि प्रेमाने आपल्या घरी घेऊन आला

आता राश्वकी मुलगी महा कर्षीची झालेली होती तिन स्वतःच सगळ्याची ओळख करून घेतली पद्मावती तिची आज्ञा असल्याच तिचा कळल्यावर ती अश्वचपनि तिला म्हणाली, "अरे, तू का माझी आज्ञा आहेस? आई तुझ्याविषयी सर्वांना जे काही सांगते त्यानरुन मला पटासवं

की तू काळी, जाड आणि दिसायला बेदव असशील पण तू तर छान गौरी आहेस, नाजूक आहेस आणि अगदी देवीसारखीच दिसतेस!"

हे ऐकून पद्मावतीचा चेहरा एकदम उतरला तपतिनेही पद्मावतीला खूण केली की 'पड, मी म्हणत होते तेच बरोबर आहे ना?'

मुलीच बोलण ऐकून क्षणभर सुनीताही गोंधळून गेली पण तिला लगेच खूप हसवलाही आल राशनही जोरात हसू लागला, तिथे बाकी कोणाचाच या दोघांच्या हंमण्याच कारण समजेना

तितक्यांतच मोलकरीण स्वयंपाककरावून बाहेर येऊन सुनीताला म्हणाली, "मालकीणबाई, स्वयंपाक झाला आहे"

ती मोलकरीण खूपच काळी जाड आणि बेदव होती सुनीता तिचं बोलुन करत म्हणाली, "अरेच्या, इतक्या लवकर स्वयंपाक झाला? अग महालक्ष्मी, तुझ्यात जणू अन्नपूर्णचच अश आहे हो!"

हे ऐकल्यावर पद्मावतीसह सर्वांच्याच लक्षात आल की सहा वर्षांच्या छोट्या निर्मनाच्या बोलण्याचा काय अर्थ आहे तो! सगळं सगळं जण हसू लागले पद्मावती कौतुकान निर्मनाचा पापा पन म्हणाली, किती दुवार आहेस गतू!

चाशबा

27

ऑक्टोबर २००५

खास बातम्या

व्याघ्रगणना

वन्यप्राण्यांच्या संवर्धनातील महत्वाचा हिस्सा असणाऱ्या रक्षस्थानमधील 'सांखिक टायगर संकटपुत्री' (सांखिक व्याघ्रारण्य) मधून नुकतेच २६ वाढ गायब झाले आणि अधिकारी वर्गात खळबळ माजली. ज्ञान नव्याने संपूर्ण देशातील व्याघ्रगणना करण्याच ठरविण्यात आल आहे. या राष्ट्रीय गणनेत इतर प्राण्यांची गणनाही करण्यात येणार आहे. ही गणना येत्या नोव्हेंबर महिन्यात सुरू होणार असून फेब्रुवारी २००६ पर्यंत पूर्ण होईल. ३७,८०० चौरस किलोमीटर क्षेत्रात असलेल्या २५ अभयारण्यामधील वाघांची संख्या ३६०० होईल असा अंदाज आहे. ही संख्या १९८९ मध्ये असलेल्या वाघांच्या संख्येपेक्षा ३३०ने कमी आहे. स्वातंत्र्यापूर्वी आपल्या देशात ५०,००० वाघ होते !

भारताची चीनवर भात

लोकसंख्येच्या बाबतीत काही वर्षांतच भारत चीनवर मात करेल. २००४ साली गेल्या गेल्या आणि गेल्या पंधराव्यात प्रसिद्ध झालेल्या अंदाजाची अनुमाने च्या

अंदाजानुसार भारताची लोकसंख्या २०१० सालापर्यंत १६ अब्ज इतकी होईल. ज्यावेळी चीनची लोकसंख्या १५ अब्ज इतकी पारेल. २०३० सालापासून पुढील काही वर्षे दोन्ही देशांची लोकसंख्या साधारण सांख्यिक राहील. मध्यमरी, गेल्या ६ जानेवारीला चीनमधील विजिंग हॉस्पिटलमध्ये झालेला टोंग यांच्या मुलाचा जन्म झाला आणि चीनची लोकसंख्या बरोबर १३ अब्ज झाली. त्यावेळी त्या मुलाचे वडील सांग टोंग यानी आनदाभूषणित 'भी' जगातील सर्वात आनंदी मनुष्य आहे' अशी प्रतिक्रिया व्यक्त केली.

ऑक्टोबर २००५

28

चांदीदा

देशविदेशी
दंतकथा (ग्रीस)

सर्वोत्तम आशिर्वाद

प्राचीन काळात ग्रीस व रोमचे नागरिक अनेक देवीदेवतांची भक्ती करीत असत. त्यांपैकी बरेच देव आता विस्मृतीत गेलेले आहेत. त्यांपैकीच हेरा ही देवी होती. स्त्रियांची ती खस देवी होती आणि विशेषतः विवाहसभारंभात तिची प्रमुख पूजा केली जात असे. रोमन पौराणिक कथांमधे तिचा उल्लेख जुनो असा केला जाई.

हेरादेवीचे मंदिर एका खोऱ्यावर होते. एका विशिष्ट शुभदिवशी शेंकडो स्त्रिया या मंदिरात दर्शनार्थ येत. प्रमुख पुजारीणवाई मोठ्या सभारंभात धाट्यामार्गाने देवीची पूजा करी. त्याप्रसंगी दर्शन घेणे हे सर्व स्त्रियांसाठी खास करून कुमारीकासाठी भाग्याचे मानले जात होते.

पुजारीणवाई आपल्या दोन वरुण मुलांसह त्याच्या खेडेगावी गेली होती. ते गांव मंदिरापासून कित्येक कास दूर होते. मंदिरातल्या वार्षिक उत्सवासाठी ते गावाकून अगोदर येणार होते. पण खेडेगावी गेल्यावर पुजारीणवाई आजारी पडली. तिचा आजार काही बरा होईना, उत्सवाला एक

चांदीदा

दिवस उरला, तेव्हा तिने तसेच मंदिरात जायच ठरवले. अंतर बरेच होते तेव्हा गाडीची सोय पाहायला तिचे मुलगे आपसासमच्या खेड्यात चौकशी करीत होते. त्यांना एक गाडी मिळाली. पण घोडे नव्हते. बैलही कुठे मिळेलना. ते देखील चालले असते.

पुजारीण अल्पवयची झाली. संंध्याकाळ झाली. तिला पहाटे पूर्वी मंदिरात पोचणे आवश्यक होते. नाहीतर देवीचा कोप झाला असता ना! शेंकडो नाविक निराशने परत गेले असते. तिच्या मदतनीस पुजारीणींना पूजा करण्याचा अधिकार अद्याप दिलेला नव्हता.

तिचे दोघे मुलगे, वायटन आणि क्लिऑनिस, याना बैल किंवा घोडे, काही मिळाले नाहीत. तरी त्यांनी आईला मंदिरात घेऊन जाण्यासाठी नवा उपाय केला. दोघेही तिच्या खोलीत गेले आणि तिला त्यांनी गाडीत बसण्यास सांगितले.

तिचा चेहरा उजळला, "माझी खात्री होती की तुम्ही काहीतरी माझी सोय कराल आणि

29

ऑक्टोबर २००५

कुठूनतरी घाडे किंवा बैल नकीच मिळवाव ' ती आनंदाने गाडीत बसवी अंधार पडला होता म्हणून गाडी ओढणारी जनावरे तिला दिसली नाहीत तिने मुत्ताना गाडीत बसायला बोंब्यावले पण त्यांनी आम्ही चान्त येणार आहोत असे मागितले ती काही बोलली नाही. दोघेही धडधाकट, तरुण होते आणि एकच माणूस आंत असला की गाडीही लीफर जाईल असे त्यांना वाटले असेल असा तिने तर्क केला.

गाडी खालच वेगाने जाऊ लागली पुजारीणीला गाढ झोप लागली तिला जाग आली तेव्हा पहाट झाली होती आपले मुलगे मागाहून येत आहेत

ऑक्टोबर २००५

का, तं तिने बाकून पाहिले पण तिला कुणीही दिसले नाही नंतर तिने समोर बघितले तर वसय, तिचे दोन्ही मुलगे गाडीला जुपलेले होऊन रात्रभर न थकता त्यांनी गाडी जोढत आणली होती त्यांचा हा प्रवास आता पूर्ण झाला होता सूर्योदय होण्यापूर्वी मंदिर केमळ काही लाताच्या अंतरावर होते.

प्रमुख पुजारिणीने स्नान केले आणि ती पूजाविधीसाठी तयार झाली तिचे दोन्ही मुलगेही मंदिरांत उपस्थित होते पूजासमयाने संपल्यानंतर पुजारिणीने देवीची मनोमन प्रार्थना करून म्हटले, "हे सर्वशक्तिमान देवने माझ्या या दोन्ही कर्तव्यतत्पर पुत्रांसारखे मुलगे किती मातांना मिळाले असतील? त्यांच्या या सत्कृत्याबद्दल त्यांना सर्वांतुष्ट बक्षीस मिळायला हवं दोघेही विचारे अगदी पार थकून गेले असतील त्यांना तू सर्वोत्तम असा आशिर्वाद दे की त्यांना यापुढे कधीही थकवणं जाणवणारच नाही कोणत्याही गोष्टीची यापुढे कधी भीती, चिंता वाटणार नाही। खरेच, परमपूज्य देवते, हा सर्वांत उत्कृष्ट असा वर तू त्यांना द्यावास म्हणून मी तुला विनवते."

"नमोस्तु!" फक्त तिलाच हा शब्द ऐकू आला, दुसऱ्याच क्षणीं अंधे असलेले तिचे दोन्ही मुमुत्र जमिनीवर आढवे झाले

त्यांना झोप लागली आणि ती झोप कधी संपलीच नाही किन्त्येक वर्षांनंतर झोपेतच ते दोघे निघून पावले भीती, चिंता त्यांना कधी जाणवण्याचे किंवा थकवा येण्याचेही कारण नव्हते।

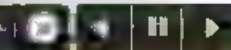
(एम्. डी.)

चांदोबा

वाराणसी ऑक्टोबर २००५ - ३१

www.gantprodub.com

लघुपणावरील उपाय

गजाधिराज जेव्हा आपल्या मंत्र्यांना कांही कामासाठी चर्चेंसाठी बोलावीत असे त्यावेळी त्यांना आपले हसू आवरण खूपच अवघड होते. आहं, ही गोष्ट त्याच्या नजरेतून सुटली नव्हती म्हणून

त्याने एका मन्त्राला विश्वासात घेऊन त्याच्या हत्येच्या कारणे विचारले. तो घरी म्हणाला "महाराज! आपण रागावणार मसलतर मी सांगतो. राजाकडून तस अभय मिळाल्यावर तो मंत्री हळू आवाजाने म्हणाला, "महाराज, तुम्ही किती लहट झाला आहात हे तुमच्या लक्षांत येत नाहीये का?"

राजाने हसून त्या मन्त्र्याकडे पाहिले आणि म्हणाला "होय मला मान्य आहे मी खूप लहट झालो आहे. पण त्याला मी काय करू?" यावर मंत्री म्हणाला "महाराज, तुम्ही समज अस चांगलं कुल अस खाण थांबवीत का नाही?" राजाने "अशक्य" असे म्हणून एका शब्दातच मंत्र्याची सूचना गुडहस्त ठरली.

आता आपली काही शोलेपण्यत अर्थ नाही, हे

ऑक्टोबर २००५

४४

चांदोबा

समजून मंत्री गप्प बसला, सग एकदम राजाधिराज उदगावला, "मला कळेल मी काय करावयाला पाहिजे ने? मी आज्ञा द्यायला हवी की चांगलं चुगतं खाऊन माझ्या राज्यातील प्रत्येक व्यक्तीने माझ्याइतक लहट व्हायला पाहिजे. आताच्या आता अशी दबडी पिटा! त्याचबरोबर सर्व दुकानांमधे अस अलसस्वस्त दरात उपलब्ध होईल खाचीही कोळजी घ्या लोकाना हव नितक हवं तेव्हा खाऊ गेऊ दे असेही जाहीर करा की येत्या सहा महिन्यांत जो कोणी लहट न होता सडपातळच राहील, त्याला तुरुंगात दाखून जबरदस्तीने खायला भातण्यांत येईल."

राज्यात लग्नेच दबडी पिटण्यात आली कोणालाही तुरुंगात जाण्याची इच्छा नव्हती त्यामुळे सर्वांनी मनसोक्त खाण्यापिण्यास सुरुवात केली. काही काळावधीतच पहारे किंवा नुसती लहट राणसे दिसायला लागली. राजा राजाधिराज राज्यातून फेरफटका मारला गेला असता त्याला सगळीकडे लहट ही पुरुष दिसू लागले आता तो खूप खूप झाला.

पण त्याचा हा आनंद फार काळ टिकला नाही. एकेकाळी खूप सुटा दिसणारी त्याची एकुलती एक मुलगी राजकुमारी मालविका जेव्हा खूप लहट झाली त्याने पाहिली, तेव्हा तो अतिशय अस्वस्थ झाला. त्याने त्याच्या मन्त्र्याचा सल्ला घेतला (मन्त्र्यातही लहट होण्याची चलाओढ सुरू होती) आणि सगळ्यांनी एकमताने ठरवच की राजकुमारीला या आशेनून मूट देण्यात यावी आणि सडपातळ होण्याची परवानगी देण्यात यावी. पण आता ही गोष्ट अमनात आणणे राजकन्येला अशक्य झालं. कारण आतापर्यंत तिला चांगलं चुकलं खायाची चांगलीच चटक लागली होती आता

खाण्यावर नियंत्रण ठेवण तिला शक्य झालं नाही आणि परिणामी ती लहट राहिली.

राजाच्या मनात आल की याका काहीतरी औषधोपचार नक्कीच असेल म्हणून त्याने आणखी एक दबडी पिटवली की, जो कोणी राजकन्येला तिच्या सडपण्यातून बरे करेल त्याला भरघोस बक्षिस देण्यात येईल आणि उपचार करणारा वैद्यही सडपातळच राहील. याष्टीचा असेल तर त्याचे रत्न कुमारीशी लग्न ताबून देण्यात येईल व ती राज्याचा वारस वनेल." पण ज्यांनी ज्यांनी राजकन्येला सडपातळ करण्याचं प्रयत्न केले ते सगळे असफल झाले, त्याचे पुढे काही होऊच शकलं.

आता राज्यातील काही वेड तर लपून बसू लागले, व जाणो न्याना पकडून राजासमोर उभे केल गेल तर? असेच दिवस, आठवडे, नि महिने सरले राजा राजकुमारी सर्व मंत्री आणि सगळे प्रजाजन अनिर्बंधपणे खातच राहिले, आणि अधिकाधिक लहटच होत राहिले.

एके दिवशी राजधानी जवळच्या जंगलातील वनस्पतींमधे काहीतरी शोधासाठी करणाऱ्या एका युवकाला राजाच्या शिपायांनी राजासमोर हजर केले. त्यावेळीत त्याला विचारल्यावर त्याने सांगितले की, तो शेजारच्या राज्यातील एक वैद्य असून कोणती तरी बीबीघडी शोधत होता. या शिपायांनी कसे तरी त्याचे मन वळवून त्याला राजवाड्यात घायाल लावले होते.

त्या वैद्य युवकाला पाहून राजा खूप आनंदित झाला. राजाच्या लक्षान आल की तो युवक सडपातळ व नीरजेतका शरीरयष्टीचाही आहे.

चांदोबा

त्याने आपला जंगलाने घेण्याचा हेतू स्पष्ट केला, पण राजकुमारीला सध्या पहाराचंही नाकारले. तो कितपतणे राजाला म्हणाला "मी पहिल्या, की या राज्यातील प्रत्येक व्यक्ती लहट आहे. मी एकट्या राजकुमारीला कसं बरे करू शकणार आहे? मला वाटत या संपूर्ण राज्यालाच कसल्याशा विविध, चामत्कारिक रोगाने पछाडलेले आहे. कुपय मला माझ्या कामामाठी पुन्हा जंगलात जाण्याची परवानगी द्या."

पण राजा त्याला म्हणाला, "मला तू कोणतीही सक्क सशु नको. माझ्याबरोबर चल. तू कायना आहे का तू किती बक्षिसे मिळवू शकतोस ते? तुझे राजकुमारीशी लग्न होईल आणि तू राज्याचा वारस होशील. राजकुमारीला तपासून सांग की तू तिला बरे करू शकशील का? त्यासाठी तुला ये हव असेल ते सर्व मिळेल." असे म्हणत राजाने त्या युवकाला हात धरून जवळ जवळ ओढतच राजकुमारीच्या खालनात नेले.

४५

ऑक्टोबर २००५

त्या वैच युवकाने राजकुमारीच्या डोळ्यांत रोळून पाहिले आणि कपाळाला हात लादून तिला तप आहं का, हे तपासले. स्तर त्याने तिचा हात हातान घेऊन हाताचा नळवा कुरवाळला, आता त्याने वळून हेनूपुरस्तरपणे राजाकडे पाहिले व म्हणाला "महाराज, माफी जखानी आता तुमची मुलगी फक्त एकशेतीन दिवसाची खोलीत आहे! त्यामुळे तिच्यावर उपचार करण्यात काही अर्थ नाही.

हे ऐकून राजा, राजकुमारी आणि कालनात उपस्थित असलेल्या सर्वांना चांगलाच धक्का बसला पण राजाने अनेक स्वतःवर ताबा मिळवला आणि म्हणाला, "तू वर्तवलेल्या भविष्याबद्दल मी आता तुला काहीही शिखा देत नाही पण जर माझी मुलगी एकशे तीन दिवसांपेक्षा जास्त जगली तर तू माझ वीरगाळा मुकामीला तोपर्यंत तुला मुश्किल देण्यात येईल."

पहिले कांही दिवस राजकुमारी मालविका जत्रळ येऊन हेपलेल्या मरणाच्या कल्पनेने खूपच

अस्वस्थ होती तिच्या सोबत्यापासून दूर जाण्याची अजिबात इच्छा वळती तिची उणावणी सामनाच उठाली आणि खाणे बंदच झाले. ती फक्त पाण्यावर राहू लागली आपली लाडकी लेकर आपल्याला कुरावणार याच विचारात सारखे रहाणाऱ्या राजाकडेही चांगले चंगले वेगवेगळे लागू पाणे बंद झाले.

शंभर दिवस असरी भरकत निघून गेले मालविकाचा दुःखी चेहरा पहायला लागूनच म्हणून राजा आता तिला घेतायच पूर्णपणे टाळून लपला त्याच वेळी तो तिच्या मैत्रिणीला बोलावून तिची छुपलीखुपली मात्र विचारत होता. एकशे एकव्या दिवशी तिची एक मैत्रीण येऊन राजाला म्हणाली "महाराज, राजकुमारी हसू लागली आहे. ती म्हणते आहे की ती खूप दिवस जगणार आहे." राजाने आपल्या गळ्यांतली मोत्यांची एक माळ काढून त्या मैत्रिणीला बक्षिस दिली.

दुसऱ्या दिवशी आणखी एक राजकुमारीची सखी येऊन सांगू लागली, "महाराज आज राजकुमाराने आपण हाऊन एक पंताभर डाळियाचा रस मागून घेतला." तिलाही राजाने बक्षिस दिले आता निर्वाणीचा एकशे तिसरा दिवस उजाडला आणि राजकुमारीच्या आणखी एक मैत्रिणीने चानस्री बानमी आणली, ती म्हणाली, "महाराज आज किती तरी दिवसांनी राजकुमारीने थोडे अन्न ग्रहण केले." राजाचं हिलाही बक्षिस दिले आणि म्हणाला, "मालविकाला माग की मी उद्या तिची भेट घेईन!" राजकुमारीची ती सखी गोण्यावर मात्र राजा एकदम विचारात झाला की "माझी मुलगी उद्याचा खूप पाहू शकेल का?"

दुसरा दिवस उजाडला राजा लवकर उठून राजकुमारीच्या दालनात जाण्यासाठी तयार झाला

पण त्याच वेळी मालविका आपल्या सर्व सख्यांच्या बोटबयाबरोबर राजाच्या दालनात आली राजा तिला पाहतानच म्हणाला, "मालविका, तू किती सुंदर दिसते आहेस."

राजकुमारी म्हणाली, "मिताजी कुमया त्या वैद्याला बोलवा मला त्याला घेतायच आहे."

"मालविका, मी त्या वैद्याला नक्कीच तुझ्याकडे पाठवीन पण तुमची भविष्य वर्तविण्याबद्दल मी त्याला नघतभाकडेही पाठवणार आहे." राजा म्हणाला.

राजकुमारी कळवळून म्हणाली, "पण मिताजी, मी तर जिवंत आहे मग त्याला कशाला मारणच?" तबकरच त्या वैद्यात राजातमेर हजर करण्यात आले राजाने त्याला विचारले, "तुझ्या भाकिता-विषयी तुला कांही सांगायच आहे का?"

स्वतः हा काशी दिती जाण्याच्या शक्यतेने धास्व कापण्याऐवजी हा खो हसत तो वैद्य म्हणाला, "महाराज, आता राजकुमारी सडपातळ आणि सुंदर दिसते आहे ना? तुम्हाला काय वाटते, तिचा लक्षणा कुठे गेला? आणि त्हाही जर स्वतः कडेही पहा, आता तुमची स्वतः ला लह म्हणाल का? आता तुम्हाला हलक आणि उल्लसित वाटत नाही का?"

राजाने त्याच्याकडे प्रमाने पाहून म्हणाला "हो तू म्हणतोस ते खरे आहे. पण हे कस शक्य झाले?"

तो युवक हसून म्हणाला, "महाराज, मी कसही भाकित वर्तविल नव्हते मला

फक्त अशी परिस्थिती निर्माण करायची होती की ज्यामुळे तुम्ही सर्वजण अनिर्बंध खाणे-पिणे बंद कराल. सगळ्या प्रश्नांचं मूळ अस खाणे-पिणे हेच होते. कुमया तुमची आज्ञा मारी घ्या आणि तुमच्या प्रजेला हव ते खाण्यापिण्याच स्वातंत्र्य त्यांना असू द्या."

राजा राजाधिराज हसून म्हणाला, "ते तर मी करीनच. पण तुला दिलेल्या वचनाची पूर्तताही मला करायला हवी. लवकरच मला माझ्या लाडक्या लेकीचं तप तुझ्याशी लावून दिल पाहिजे."

राजकुमारीच्या सज्जानेक थोड्याच दिवसांनी राजाने आपल्या मित्रिणीची घोषणा केली त्या नवीन तरुण राजकुमाराला गादीवर बसल्यानंतर तो यत्नोपध्दी शासताना जगलात रस्ता चुकून शिपायाच्या हाती लागला होता, तो दिवस आठवला.

विश्वासघात

ब्रह्मदत्त काशी येथे बघेव्हा राज्य करीत होता त्यावेळी बोधिसत्व त्याच्या येथे पडितामात्याच्या पदावर होते.

एकदा राजा ब्रह्मदत्त कांही क्षरणांमुळे आपल्या भुलावर रागावला व त्याने त्याला बेशाकाहेर हाकलून लावले. राजकुमार आपल्या पत्नीसमवेत खूप दिवस भटकत, पुष्कळ हालअपेष्टा सहन करीत राहिला. त्याचा राहायला बागा नव्हती आणि खाण्यात अन्न मिळत नव्हते. तरीपण त्या घासाखीन आपल्या नवऱ्याचे कष्ट बघून आपली सहनशीलता पणाला लावली व सर्व कष्ट झेत्तले.

काही वर्षांनंतर ब्रह्मदत्त निवर्तला. आपल्या वडिलांच्या मरणाची वार्ता समजताच राजकुमाराला खूप आनंद झाला. काशीला पोहचून गावीवर असण्याच्या हेतूने तो उगाळतेपणाने त्याची यात्रा संपुष्टात आणण्याचा प्रयत्न करू लागला.

परंतु त्या मूर्खाला एनडी समजूत नव्हती की त्याची पत्नी त्याच्या प्रमाणे तबकळ चालू शकणार नाही कारण तिनेही पतीबरोबर तबकळच कष्ट सोसले होते, परंतु त्याने राजविवस खाणेपिणे व विश्रांती

स्वकडे दुर्लक्ष केली व बरोबर पत्नीला पण त्याच वेगाने चालण्यास सांगितले.

राज्याच्या लालसेने किरीडी जनक जाऊ लागला तरी खाणे पिणे व विश्रांती शिवाय माणूस किती चालू शकेल? त्यामुळे त्याच्या नाबकोसोबर त्यालाही भूक लागली. लहानभुकेने व्याकूळ होत शेवटी ते एका गावात येऊन पोहोचले. तिथे पोहोचताच तिथले काही लोक त्याचे झालेले हाल पाहून म्हणाले - "काय हो, असे वाटते आहे की भूक आवरून तुम्ही हा प्रवास करीत आहात आम्ही थोडे काही तुम्हाला खाण्याला देतो. ते तुम्ही बांधून तुमच्या बरोबर घेऊन जा. जेव्हा भूक लागेल तेव्हा खा."

राजकुमाराने आपल्या पत्नीला एकदा जागी थांबायला सांगितले व तो त्याच्या पाठीमागं गेला. त्या लोकांनी दोघाना पोटाभर खाऊन आणखी अन्न, इतके अन्न एका पत्रामळीन दिले.

खालिपदार्थ घेऊन परत देत असताना राजकुमाराने असा विचार केला, हे खाणे दोघानी मिळून खाऊन तर कुसऱ्या दिवशी परत भूक लागेल व नंतर परत

अन्न कव्हा दृष्टीस येईल काणं जणं! आपल्याला तर पुष्कळ दूरचा प्रवास करायचा आहे. ज्ञान गवसाने आधीच आपली पत्नी रोडावली आहे. तबकळ तिला काशीपर्यंत चालणं शक्यच नाही. तबकळ काहीनही कारण सांगून हे सर्व आपणच खाल्ले पाहिजे. त्या दृष्टीने असा विचार करून आपल्या पत्नीसकळ पोहोचताच सांगितले - "तु पुढे जा, मी माझे सर्व धिडी आटोपून तबकळच परत देतो."

राजकुमाराच्या बायकोने त्याचे म्हणणे घेते. मानले व ती चालू लागली. ती पुढे जायचाच अवकाश त्याने पत्रामळीतले सारे अन्न खाऊन व परत पत्रामळी पोहोचत बाघरी व लवकर आपल्या बायकोजवळ येऊन पोहोचला.

पत्नीने उदरबलाच्या डाकण्यानी त्या पुढचाकडे पाहिले. तेवढ्यात त्याने हा प्रत्येक संतक करून तिला सांगितले. बघ ह्या गावातले लोक किती लोभे आहेत, खाद्यपदार्थाच्या गवसाने रिकामी पत्रामळी बांधून दिली आहे."

राजकुमाराच्या बायकोने सत्य परिस्थिती ओळखली. तरीपण ती आपल्या पतीचा आदर कात होती. त्यामुळे ती गप्प बसली. थोड्या दिवसाचा प्रवास संपवून ती काशीला येऊन पोहोचले. राजकुमाराने आपला राज्याभिषेक मोठ्या मोहळ्याने साजरा केला व तो काशीचा राजा झाला.

राजा झाल्यावर तो आपल्या पत्नीविषयी विचार करायलासुद्धा विस्मरला. त्याला असे वाटले नाही की पूर्वीच्या हालअपेष्टा सहन करत असताना आपल्याचप्रमाणे आपली पत्नीसुद्धा बरोबरीने सर्व सहन करीत होती. तरी तिच्या आत्मा सुखाचा उपमांग बरोबरीने मिळाला पाहिजे. असेच व्यवस्थितपणे खाणेपिणे व कपडे केले की नाहीत याची कधीही रचने नोंद घेऊन नाही त्यामुळे

जादोबा

OCT 05

51

ऑक्टोबर १००५

राणी नरहर्माच चिंतकाल दिसत असे. राजाकडे पाहिले. त्याच्याच पदावर असलेल्या बोधिसत्वांनी राणीची ही करुण परिस्थिती पाहिली व ते तिला थेटाथडा गेले. राणीने मोठ्या आदराने त्याचे स्वागत केले.

बोधिसत्व म्हणाले - "महाराणी, कष्टापासून मुक्तता मिळवून राजा झालेल्या आपल्या पतीनं मला आतापर्यंत कित्येक वस्तू भेट म्हणून दिल्या. परंतु आतापर्यंत आपण मला एखादी भेट म्हणून काही दिले नाहीत.

"पडितामात्य मी तांबापुस्तीच राणी आहे परंतु विचार केला तर अन्न-पुरातल्या दारवी आणि माझ्यात काहीही फरक नाही. आपणच समागमे की कष्टाला सोडून मुखोपसोगान जी भाला केंड शकत नाही, तिला राणी कसे म्हणावे? याप्रसंगीत माणून राणीने सर्व इकिगत सामायास सुधान केली व काशी परतण्याच्या बरोबर पत्नीने आपल्या धाट्याचे अचरगुदा कसे खाऊन टाकले ते सांगून म्हणाली

“ह्या वेळेस सुद्धा माझे पती माझी विचारपूस करीत नाहीत मी जेवले की नाही चांगले कपडे वापरतं किंवा नाही याची फिकीर त्यांना नाही ” असे म्हणत ती अश्रू ढाळू लागली

वाधिसन्यानी राणीची समजूत वातली -
‘ राणीसाहेब, आपण चिंता करू नका ही गोष्ट मी आपल्या तोंडून ऐकण्याकरिताच आली होना मी उद्या भरसभेत आपल्याला प्रश्न करीन, त्याचे उत्तर आपण नि.मकांचपणाने द्यावे म्हणजे मी आपली चिंता दूर करू शकेन

दुसऱ्या दिवशी राजसभेत मल्लाशी येऊन बसली तेव्हा बोधिराज्यानी निळा प्रश्न केला “महाराणी आपण राज्यग्रहण केल्यानंतर आपल्या शेवटचा कर वासतारीकडे अभिशात कस देत नाही, हे खरं का ?

ह्यावर हणीने भर समेत सर्व गोष्टी साधितल्या व हे ही सांगितले की तिच्या वाट्याचे अन्न खुद्दा राजाने कसे खाते तेव्हा ही गोष्ट भरसभेत राजांला अपमानकारक वाटली

राणीचे म्हणणे सपताच बोधिसन्यानी सर्वांना समजावून सांगितले - “महाराणी, जर महाराज तुमची नीट काळजी घेत नाहीत तर आपणसुद्धा त्यांच्याबरोबर रहाण्याची जखरी नाही

असे सांगतात

चजे जजत वन्द्य न कांदा

आपत चित्तोन न समजेव्य

द्विजे दुम खीण फलनि इत्याद

अह समेखेव्य मराहे नोके

(ज्यानी तुम्हाला सोडले त्याचा त्याग करू शकण माणसाशी मनेहमाय ठेवू नका, जो तुमच्या बद्दल आदर ठेवीत नाही तुम्ही मुळा त्याच्याबद्दल आदर ठेवण्याची काही गरज नाही एकी सुद्धा शेंबटी फळे नसलेले झाड सोडून दुसऱ्या झाडाकडे निघून जातात. हे जग खूप विशाल आहे

तसे तुम्ही ह्या राजमहालाचा त्याग करून त्या विशाल जगात निघून जा जिथे तुमचा आदर होईल. तेथेच तुम्ही खुशी जीवन जगू शकाल ”

वाधिसन्याचे हे म्हणणे संपलं नाही तीच राजा सिंहासनावरून उठून आता व बोधिसत्वाच्या पादावर डोके ठेवून त्यांची क्षमा मागू लागला व म्हणाला “पंडितामन्य आपण माझे अपराध पोंटात घालून मला क्षमा करा. माझी अबू वाचवा, श्री गोष्ट झाली ती झाली ह्यापुढे मी माझ्या पत्नी बरोबर धर्मपूर्ण व्यवहार ठेवीन ” त्या दिवसापासून राजा राणीचा आदर करू लागला व आनंदाने दिवस घालवू लागला

ऑक्टोबर २००५

52

चावोचा

विष्णु पुराण

कपिलवस्तु नगरातून बाहेर पडून न्यायच तंत्रि आल्यावर सिद्धार्थाने आपले उत्तरीय धरून, तालवड आणि आपली आभूषणे काढून आपला सारथी चेचा ह्याच्या हातान देत म्हटलं - “चैत्रा तू माझ्या बहिलाच्याकडे जाऊन माझा नमस्कार त्यांना करवून त्यांना असेही सांग की सिद्धार्थाने ह्या विशाल जगान आपले पाऊल ठेवले आहे प्राणीमात्रांना ह्या दुःखापासून दूर करणारा धर्म चक्र संचालक सिद्धार्थ गौतम ह्या रूपाने कांपल वस्तु जगतात पुन्हा तो येईल ”

चैत्राच्या तोंडून एकही शब्द बाहेर पडला नाही. त्याच्या डोळ्यातून अखंड अश्रूधारा वाहू लागल्या त्यावर विचवीत होत सिद्धार्थ म्हणाला -

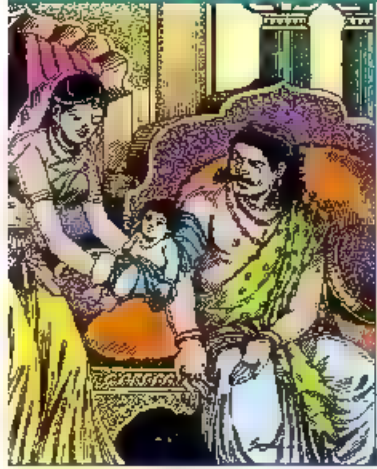
चैत्रा, लहानपणी अर्द्धच्या पातृप्रभाला वंक्षित झालेल्या मला आपल्या हातात घेऊन,

माझे प्रत्येक म्हणणे मानून, मला खेळवून, लहानपणा सोळा केलास मी तुझे ऋण कधीही फेडू शकणार नाही मानवजन्म घेऊन ह्या व्यथांचा अनुभव घेण्याकरिता ह्या अर्धरात्री तू मला नगराच्या पार आणून सोडलेस. हे तुझे उपकार मी कधीही विसरणार नाही जे माझ्या मनाची तुमी झाली ती, तर ह्या माझ्या प्रयत्नांना सहयोग देणारी प्रथम व्यक्ती तूच आहेस आता तू घरी जा ” असे म्हणून सिद्धार्थाने त्याला फक्त पाठवून दिले

चैत्रा बराच वेळ तथून हलका नाही शेवटी नाईलाजाने पाय ओढीत घोंडशानबळ पोहोचला सिद्धार्थाने महानिर्वाणाकडे आपले पाऊल

उचलले शुक्राची चावणी आकाशात चमकत होती सूर्यदिशा फाकू लागल्या

२२ अहिंसा ज्योति

कण्ठ्याकरिता त्यांनी सिद्धार्थ गीतम हे रूप धारण केले आहे. आणि त्याच्याच कल्याणाकरीता ते राजमहाल सोडून गेले आहेत.” यशोधरने आपल्या मासयाला सांगितले.

यशोधराच्या तोंडचे हे शब्द ऐकून शुद्धोधनाने आपल्या दुःखाला आरंभ घातला.

त्यानंतर यशोधरने राहुवला त्याच्या हातात दत्त म्हटलं, 'तुला हे त्याचच प्रतिबिंब आहे. शुद्धोधनने त्याला आपल्या हातात घेऊन आपल्या मुलाचे स्मरण केले. बरोबर एवढाच लहान असताना सिद्धार्थला आपल्या जवळ सोडून आपली बायको निवृत्ती होती.

सिद्धार्थ लौकिक कपिलवस्तुला परत येईल. आणि आणू घेऊन शुद्धोदत राज्यकारभार सांभाळू लागला.

यशोधरने मनोमन सकळ केला की राहुवला शिक्षणासाठीवरच त्याच्या बडिलासारखा कर्तृत्व-दान बनवायचे.

प्राणीमात्राचा उद्धार करणारा व मत्स्याचा शोध करणाऱ्या सिद्धार्थला बऱ्याच कष्टांना तोंड द्यावे लागले. श्रम दुःख, सहन करीत त्याने अनेक देशातून भ्रमण केले. असेच जात असतांना एका ठिकाणी तहानने व्याकुळ होऊन ते घरी येऊन खाती पडले. एका गवळ्याने त्यांना दूध पाजवून वाचविले. त्याच वेळेला सिद्धार्थला श्रुतमय आला की प्राणाचे रक्षण करणे आवश्यक असते त्यांनी जाणले की, समाजातील लोकांची सेवा करणे व त्यांना मदत करणे हा भृत्यधर्म आहे.

भिक्षुकाच्या वेळाने ते देशातून कधीत अनेक

साधुसंन्याशांना व योगी लोकांना ते भेटले, त्यांच्याकडून त्यांनी अनेक भिन्न भिन्न मार्गांचे अवलोकन केले व अपा ज्ञान संपादन केले.

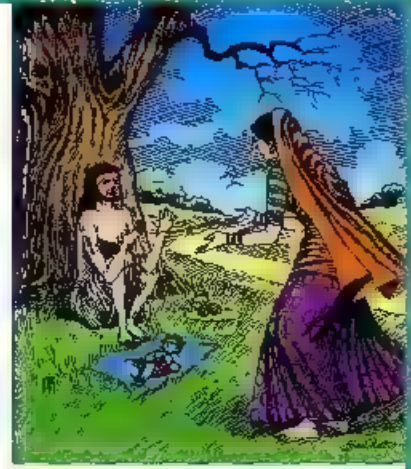
सिद्धार्थ अत्यंत कठोर तपश्चर्या करू लागला. त्याच वेळेला सुजाता नावाची एका गवळ्याची बायको गरोदर होती. तिने नव्वस केला की जर आपल्याला मुलगा झाला तर आपण सिद्धार्थाचे दर्शन पुन्हा करायचे. त्याप्रमाणे तिला मुलगा झाला तेव्हा तिने मुलाला बरोबर घेतले व फळे, खीर घेऊन ती त्याच्या दर्शनाला गेली.

सिद्धार्थ तपश्चर्यामुळे अस्थिपंज अवस्थेत पोहोचला होता. तेव्हा लक्षा अवस्थेत सुजाताच्या हातची खीर खाऊन त्याने आपले प्राण वाचविले.

सुजाताने सिद्धार्थला नमस्कार केला व म्हणाली आपल्या कृपेने मला मुलगा झाला. व तिने त्याच्या समवेत शिबयच मुलाला त्याच्या पायाचा स्पर्श करविला.

त्यावर सिद्धार्थ म्हणाला, "म्हणे, मी तू समजते आहेस तसा कोणी महान माणूस नाही. तू कोणत्या तरी भावनेने मला खीर दिलीस परंतु मी तुला एक स्वरुपिनीचे रूपच मानतो. तुझ्या ह्या भूतदमेची भावना माझ्या मनाला आल्हाद देऊन गेली. यशी तू माझ्या प्राणाची रक्षा केलीस तसेच प्रकृती सदसर्वदा प्राणीमात्राची करेल."

"भगवन्, आपण आपले महत्त्व प्रकट करण्याची इच्छा करीत नाही, त्यामुळे असे सांगता आहात परंतु मी माव जाणून आहे. आपण खरोखरी एक महान महापुरुष आहात. माझी चांधोबा

एकच इच्छा आहे की, आपण आमच्या घरी येऊन आमचे आदिपत्य स्वीकारून आमच्या मुलाला आशिर्वाद द्यावा, मी एक साधारण गृहिणी आहे." सुजाता म्हणाली.

"माते, मी एक खरी गोष्ट सांगतो. माझी तपस्या अजून पूर्ण झाली नाही. मी सुद्धा तुमच्यासारखाच एक मानव आहे. मनुष्याने आपल्यामध्ये असलेल्या गुणांचे वेगवेगळे भेदभाव जाणणे आवश्यक आहेत हे म्हणणे चुक आहे की कोण मोठा आहे व कोण लहान आहे! सर्व मानव प्राण्यांत जीव एकच आहे, त्याच प्रमाणे सर्व मानव एकच आहेत. मी जेव्हा कृतार्थ होईन तेव्हा तुझ्या मुलाला आशिर्वाद देण्यास नक्की येईन." सिद्धार्थ म्हणाला.

"स्वामी, आपण अवश्य आले पाहिजे." असे म्हणत तिने त्यांना नमस्कार केला. तपश्चर्या

करण्याच्या अनेक लोकांच्यात एकच भावना त्यांना दिसून आली ती म्हणजे स्वार्थ. पंतु मानवाप्रती प्रेम किंवा मदत ही भावना कुठेच आढळली नाही. तपश्चर्या म्हणजे स्वतःच्या शरिराची हिंसा करणारी आत्महत्या असल्याचे त्यांना दृष्टीस आले. त्यामुळे सिद्धार्थ गौतमला पुन्हा त्याची आवश्यकता वाटली नाही, त्याच्या बरोबर साधना करणाऱ्यांनी त्याची चेष्टा केली, की गौतम तपस्याभ्रष्ट झाला.

काही तपस्वी साधक अद्भुत शक्ति प्राप्त करून, जादूटोणा इत्यादी विद्या प्राप्त करून जन्मलेला आकृष्ट करून घेऊ लागले. व त्यांचे गुरू बनले.

अज्ञान व अंधविश्वास ह्यावर विश्वास ठेवणारी जगता करी बोलेल?

यज्ञ व याग ह्या नांवाने केले जाणारे मारक शस्त्रे

होम वाढत चालले आहेत. राजाना प्रलोकन दाखवून यज्ञयागादी कृत्ये व अत्यंत मोसाहारी वनून मानव प्रथम क्रमांकाच्या लोकांचे अधिकाधिक पत्न होण्यास कारणीभूत होत आहेत. त्याला जास्ती पापकृत्ये करावी लागत आहेत.

असे सर्व प्रकार सहन करीत, तर्क-वितर्क ह्यापासून दूर राहून, आपल्या कर्तव्य-धर्मावर विश्वास ठेवून सिद्धार्थ गया क्षेत्री एका विशाल पिंपळाच्या झाडाखाली मौन होऊन अंतर्मुखी होऊन बसला. एके दिवशी त्यांना ज्ञानोदय झाला.

तो वैशाख पौर्णिमेचा दिवस होता. पूर्णचंद्र आकाशांत दैर्घ्यमान होता. त्यावेळी सिद्धार्थला आपल्या बुद्धत्वाची सिद्धी प्राप्त झाली. ते पूर्ण बुद्धाच्या रूपाने विकसित झाले.

सिद्धार्थगौतमला जेव्हा ज्ञानोदय झाला तेव्हा त्यांनी एका अनिर्वचनीय अनुभूतीचा अनुभव केला. त्याच ध्यानमग्न अवस्थेला त्यांनी निर्वाण मानले.

वैशाख पौर्णिमेचा तो दिवस बुद्ध पौर्णिमेच्या रूपाने लोकप्रिय झाला. पिंपळाचे झाड बोधि-वृक्षाच्या रूपाने पूजेस प्राप्त झाले. बुद्धांना बोधिसत्व म्हणून मानले जाऊ लागले.

प्राणिजगतात मानवाला आपल्या बुद्धी सामर्थ्यामुळेच सर्वोच्च मानले जाते. बुद्धीच्या विकासामुळे मनुष्यप्राणी आपला उद्धार स्वतः करू शकतो. अहिंसेच्यामुळे मानव एक खरा माणूस बनू शकतो. आपल्या काम, क्रोध, मद, लोभ, मत्सर ह्यावर नियंत्रण ठेवून सुख

दुःखापासून दूर राहून निर्वाण करू शकतो. अशा प्रकारे अनेक मनुष्यप्राण्यांत बुद्धत्व पैदा होऊ शकते व जगाला अंधकारापासून दूर नेऊन प्रकाशमय असे प्रथम स्थान देऊ शकते. बुद्ध हीच जगातील एक ज्योति आहे.

गीतम बुद्धने जे सत्य जाणले, त्याचा प्रसार करण्यास आरंभ केला. बुद्धाला ज्यांनी परिहासाने पाहिले, तेच त्याचे प्रथम शिष्य अनुयायी बनले.

सर्वसाधारण जनतेला समजण्या सारखी सोपी भाषा वापरून, आचरण करण्यास योग्य असा धर्म, व उत्तम जीवनाची सूत्रे ह्याचा त्यांनी लोकांमधे प्रचार केला.

बुद्धाने केलेल्या सत्याचा बोध समजून घेऊन हजारो लोक त्याचे शिष्य बनले.

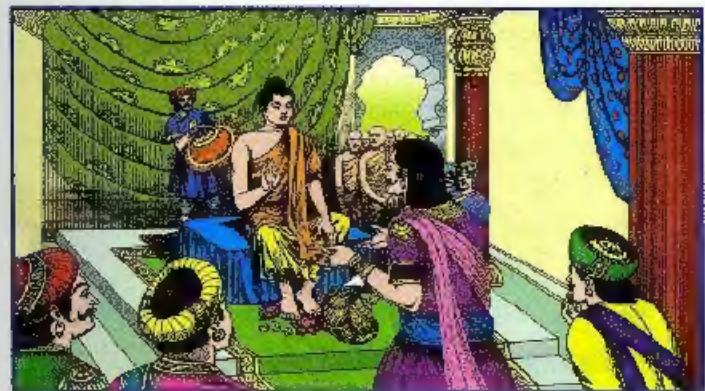
अहिंसा करणे पाप आहे, अहिंसा परमधर्मरूप मानून त्याचा प्रचार करीत गीतम बुद्ध देशातून

करीत निघाला. त्यामधे मगध देशाचा राजा चक्रवर्ती बिंबिसार बुद्धांच्या उद्बोधनाने उत्तेजित होऊन गेला. त्याने आपल्या राज्यात चातलेल्या हजारो प्राण्यांच्या बळी देणाऱ्या यज्ञाला थांबवले, आपला मुकुट काढून त्याने बुद्धाच्या चरणाशी काढून ठेवला, आपल्या प्रजेला बुद्ध धर्माचे आचरण करण्यास सांगितले व बुद्धधर्म शिरोधार्य मानला.

बुद्धाचा उपदेश सिद्धान्त सूत्र बौद्ध धर्माचा विस्तार खूप प्रख्यात झाला. धर्मावलंबी सर्वांना बौद्ध म्हणू लागले.

अज्ञानाच्या अंधकारात निमग्न असलेल्या जगातील मानवाला मार्गदर्शन करणारा बुद्ध धर्म सर्वत्र पसरला.

अहिंसेच्या ज्योतिच्या रूपी धर्म-चक्राचे पालन करणारे धर्म-चक्रवर्ती म्हणून संबोधू

चांदोबा

वागले, बुद्धाने त्यावेळेस अनेक राज्यांत जाऊन बौद्ध संघ स्थापन केले व सेवाधर्म स्थापित केले.

गौतम बुद्ध देशाटून करीत असताना अनेक राजांनी त्याचे धार्मिक आधिपत्याचे आचरण केले. महाराजांनी आपले पुकट त्याच्या चरणी अर्पण केले व बुद्धांची चक्रवर्ती राजा म्हणून स्तुती करू लागले. त्याच्या आदेशानुसार राज्यकारभार केला. त्यात अहिंसा, दया व प्रेम ह्यांचे अवतंभन केले. जाती-धर्म न मानणाऱ्यांना सर्व लोकांनी बौद्ध धर्माचा स्वीकार केला.

त्याच्या आयुष्यात पंडित, पामर, ज्ञानी, राजा, सम्राट, हे सुद्धा बुद्धाला देवाचा अवतार मानू लागले. व त्यांना बुद्धदेव म्हणू लागले. परंतु बुद्धाने कोणच्याही प्रकारची आराधना मानली नाही. त्याने त्या गोष्टीवर इतका जोर करून सांगितला की, केवळ भक्ति व आराधना ह्यांच्या मुळे मानव निर्वाण प्राप्त करू शकतो.

सहा वर्षांनंतर बुद्ध कपिलवस्तूला जायला निघाले. ते येणार हे समजताच जनतेचा उत्साह जास्तच वाढला. त्याच्या अभ्यसनाची जोगांत

तयारी सुरू झाली. त्याची आरती करण्यात लोक आतुरतेने वाट पाहू लागले.

राजा शुद्धोदन अत्यंत आनंदित झाला. राहुत आता पूर्ण सहा वर्षांचा झाला होता.

"वाळा, तुझे वडील एक भिक्षु बनून इथे येत आहेत. त्या सम्राटांना आता आपण भिक्षा घातली पाहिजे." यशोधरा म्हणाली.

"काय म्हणालीस? माझे वडील सम्राट आहेत?"

राहुलने विचारले - "होय, वाळा, ह्या जगांत तेच सम्राट आहेत." यशोधरने सांगितले.

"तुझ्या वडीलाना हे ऐश्वर्य नको आहे. त्यामुळेच तर ते सर्वांचा त्याग करून निघून गेले. आता ते सांगतील तसेच करणे हीच त्यांना घातलेली सर्वात मोठी भिक्षा आहे," यशोधरा म्हणाली.

"आई, मी असेच करीन. वडील जे सांगतील त्याचेच मी पालन करीन. त्यांचे अनुकरण करीन." राहुल असं म्हणत असताना यशोधराचा आनंद गगनात मावेनासा झाला.

वीरदासचे भूत

एका गांवात वीरदास नांवाचा एक शेतकरी होता. त्याच्या पत्नीचे नांव जमुना व मुलाचे नांव किशनदास होते. मूलगा दिसायला बापासारखाच होता.

शेतांत लावणी चालली होती. एकदा पहाटे अंधारातच वीरदास शेतांत गेला. पण त्याला सांप चावला व गांवकऱ्यांनी त्याचे शव घरी आणले. इतरांच्या मदतीने किशनदासने पित्याचा अक्षिसंस्कार केला.

जमुना खूब खेडून बेहोष झाली. त्या गर्मांत तिचा एक स्वप्न पडले. तिचा पती भूत होऊन विकृतपणे हंसत, धुमडासारखा धुत्कार करीत स्मशानाजवळच्या वडाच्या झाडावर उडतो आहे, असे तिचा दिसले.

ती मिऊन किंचाळत उठली. तिचे सांत्वन करायला आसपासच्या बायका आल्या होत्या. त्यापैकी एकीने विचारले, "तार्घ, तुम्ही कांहीतरी विचित्र स्वप्न पाहिलेत का?"

"माझे पति भूत झाले आहेत." असं म्हणून जमुनावाईने आपल्याला पडलेले स्वप्न सर्वांना सविस्तर सांगितले.

वीरदासचा मृत्यू झाला त्याच्या तिसऱ्याच दिवशी वडाखाली बेशुद्ध पडलेल्या एका बऱ्याला गांवकरी घेऊन आले. तो शुद्धीवर आल्यानंतर त्याने आपला अनुभव सांगितला.

तो बऱ्याला शेजारच्या गांवात राहात होता. या गांवात येऊन तो आपल्या दुकानासाठी खरेदी करीत असे. त्यादिवशीही तो तसाच सराईत वाटेने येत होता. वेळीअवेळी त्या वाटेने जात असल्यामुळे रस्ता ओळखीचा होता. त्या दिवशी स्मशानाजवळ पोंचल्यावर त्याला कोलखांचा व घुवडांचा भीतीदायक आवाज ऐकू आला. वडाच्या पानांतून खसखस आवाज ऐकू आला. वडाच्या पारंब्यांना धरून पांढरे धोतर व सदरा घातलेला कुणीतरी पांढरीवर सुतत होता. आधीच बऱ्याला भुतांची भीती वाटत होती. त्याला पाहून ते भूत

२५ वर्षांपूर्वीची चांदोबात प्रकाशित झालेली कथा

गरजले, "अरे बऱ्या, तुझी सारी संपत्ती देऊन जा. माझ्या बायको व मुलाचे पोट भरायला तर हवे ना! मी कोण आहे, माहीत आहे? माझे नांव वीरदास आहे."

बऱ्याच्या सांगण्यावर गांवकऱ्यांनी विश्वास ठेवला. गांवकऱ्यांनी जमुनाबाईच्या घराची झडती घेतली. पण त्यांना फुटकी कवडीदेखील मिळाली नाही.

या अपमानाने जमुनाला रडणे आक्रेना. आपला पती देवमाणूस होता, तो आता नुसता भूत झालेला नाही, तर तो वाटसरंण लुटायला लागला आहे, हे पाहून तिचा फार वाईट वाटले.

त्या दिवसापासून गांववाल्यांनी जमुनाबाईला वाळीत टाकले. तिच्याशी बोलणेचातणे बंद झाले. या गोष्टीचा तिला जास्तच त्रास होऊ लागला.

ऑक्टोबर २००५

दुसऱ्या दिवशी रात्रीच्या बेली कुणीतरी वी शेजारच्या गांवकऱ्याने येत होती. भुताने तिचे सगळे दागिने लुटले आणि म्हटले, "हे दागिने घालून माझी बायको चास्तीच सुंवर विसेल."

दुसऱ्या दिवशी गांवकऱ्यांनी पुन्हा तिच्या घराची झडती घेतली. पण त्यांना कांही सांपडले नाही, तेव्हा ते तिला धमकी देऊ लागले, "तुम्हा नन्हा हा गांवला आता एक त्रासच न्यायला लागला आहे. त्याला इथून पळवून लाव. नाहीतर बघ!"

जमुनाबाईला कांही समजोना. तिची तिच्या नवऱ्याशी मैट होत होती, असं गांवकऱ्यांना वाटत होतं, गांव सोडून निघून जायला त्याच्या भुताला तरी ती कसं काय सांगणार होती म्हणा! त्यानंतर आणखी तिचाजणांना ते भूत दिसलं होतं. आता गांवातला कुणीही माणूस अंधार पडल्यानंतर स्मशानाकडे येत जात नव्हता.

गांवकऱ्यांनी आपापसांत चर्चा करून जमुनाबाईला सूचना दिली, "तु आणि तुझा मुलगा गांव सोडून गेला नाहीत, तर हे भूत कांही आमचा पिच्छा सोडणार नाही. उवा संध्याकाळपर्यंत तुम्ही जर इथून गेला नाहीत, तर आम्हीच तुम्हाला इथून पळवून लावू."

आता शरदार सोडून जायचं तरी कुठे? म्हणून जमुनाबाईने धीर धरून आपल्या पत्नीला विनंती करायचे ठरवले आणि ती स्मशानाच्या दिशेने जाऊ लागली.

तिला कोल्हेकुई ऐकू येत होती. जेव्हा ती

बऱ्याच्या झाडाजवळ पोचली, तेव्हा तिला शब्द ऐकू आले, "ए, थांब जरा! माझ्या बायको पोरचं पोट कसं भरणार? तुझ्याजवळ जे कांही असेल ते इथे काढून देन. मी कोण आहे ते माहीत आहे कां तुला? मी वीरदास आहे!"

जमुनाबाई थर्र झाली. तो आवाज कांही वीरदाससारखा नव्हता. ती बरी परतली तिने सारी हकीकत आपल्या मुलाला, किशनदासला सांगून पुढे म्हटले, "बाळ, कुणीतरी तबाड माणूस तुझ्या वडिलांचे नांव खराब करतोय. त्याला पकडून पाहिजे."

त्यावर किशनदासने एक योजना ठरवली व आपल्या आईला सांगितली. तिला ती कल्पना पटली.

दुसऱ्याच दिवशी जमुनाबाईने गांववाल्यांना

सांगितलं, "आम्ही उद्यां हे गांव सोडून जाणार आहोत."

त्या रात्री मायकेलांचे जेवण झाले. किशनदासने आपल्या केरांना पांढरी खडूची पूड लागली; तो थेट वडिलांसारखा दिसायला लागला. दोघेही स्मशानाजवळ पोचले. पांढरे घोतर व सदरा घातलेला किशन बऱ्याच्या झाडाच्या पोकळ डोलीत बसून बसला.

जमुना जवळच्या झाडाआड लपली. थोड्याच वेळानंतर गांवातून पांढरा सदरा व घोतर या वेवांतला एकजण तिथे येऊन पोचला. तो झाडावर चढला व फांदीवर बसला. त्याने धुकडासारखा घुत्कार काढला व कोल्हासारखाही आवाज काढला.

जमुनाबाई निराश होऊन किशन केव्हा बाहेर

चांदोळा

६१

ऑक्टोबर २००५

पडतोय त्याची वाट बघत होती. तेवढ्यांत तो दोळीतून बाहेर आला. झाडावर बसलेल्या व्यक्तीला तो म्हणाला, "अरे बढमाशा! तू मला बदनाम करतो आहेस का? बघ, आता मी तुम्ही काय दशा करतो ते? मी कोण आहे, माहिती आहे का तुला? मी वीरदास आहे।"

त्याचे बोलणे ऐकून झाडावरचा माणूस घाबरून खाली पडला तो लटपटत म्हणाला, "वीरदास! माझी चूक झाली, मला माफ कर. मला कांही करू नकोस, मी तुझ्या पाया पडतो."

"मी तुला कांही एक करणार नाही. पण तू मला सांग की आजपर्यंत तू लोकांना घाक दाखवून जे धन लुटले आहेस, ते कुठे लपवले आहेस?" वीरदासचे शब्द ऐकून ती व्यक्ती थरथर कांपत झाडाच्या मुळांलागत खोदायला लागली.

आपली कल्पना यशस्वी झालेली पाहून जमुनाला आनंद झाला आणि ती गांवात जाऊन सांगू लागली, "भाड्या पतीच्या नांवाला बड्डा लावणाऱ्या बढमाशाला पकडलेलं आहे. चला, तुम्ही सारेजण स्वतः येऊनच खात्री करून घ्या."

ऑक्टोबर २००५

ती त्यांच्याबरोबर स्मशानाकडे पळत आली. मशाली घेऊन येणाऱ्या गांवकऱ्यांना पाहून भुताचा तोंडया घाबरला. लुटीचा सारा माल त्याने बाहेर काढून ठेवला, "अरे भामट्या! काय ही तुझा लबाडी?" असं म्हणून त्यांनी त्याला बेदम मार दिला.

त्याच वेळी झाडाच्या दोलीतून किशानदासने वांकून बाहेर बघितले व म्हणले, "हे काय चालतंय? भाडा जरा डोळा लागला बघा।"

जमुनाबाईला तर फारच आश्चर्य वाटले. हे सारे मादक किशाननेच तर रचलेले होते. त्यानंतर जमुनाबाईने लोकांना खरी इकीकत सांगितली. तेव्हा कुठे लोकांना समजलं की वीरदासच्या भुताने तोतया भुताला पकडलं आहे. चोरीला गेलेला सारा माल सांपडला.

गांवकऱ्यांनी जमुनाची श्रमा मागितली व तिने गांव सोडून जाऊ नये म्हणून तिला विनंती केली. भुताचा तोतया पडतेपूर्वीच गांवातून निघून गेला. त्यानंतर वीरदासचे भूत कुणालाही कधीही दिस्ते नाही.

चांदोचा